

Indholdsfortegnelse

1.0 Indledning	2
2.0 Naturkvalitetsplanens baggrund og fremtidige anvendelse	3
3.0 Naturen i Blåbjerg Kommune	5
3.1 Landskabet	5
3.2 Naturarealerne	6
3.3 Værdisætning	9
3.4 Målsætning	12
3.6 Hovedindsatsområder	14
4.0 Beskrivelse af hovedindsatsområder samt øvrige værdifulde naturområder i Blåbjerg Kommune	16
4.1 Søvig Sund og Søvig Bæk	16
4.2 Filsø og Filsø Hede	19
4.3 Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Klitplantage	26
4.4 Nymindestrømmen og Gødel Kanal	30
4.5 Lydum Å	36
4.6 Kystklitterne	38
4.7 Værdifulde naturområder beliggende udenfor hovedindsatsområderne	43
5.0 Ordliste	46
6.0 Anvendt litteratur og henvisning til nyttige hjemmesider	49
6.1 Litteratur	49
6.2 Nyttige hjemmesider	49

Kortbilag 1: Kort med alle § 3-lokaliteter i Blåbjerg Kommune.

Kortbilag 2: Kort med målsætning af § 3-lokaliteter i Blåbjerg Kommune.

1.0 Indledning

Naturkvalitetsplanens formål

Naturkvalitetsplanen er en del af amtets regionplanlægning. Amtet besluttede i efteråret 1998, inspireret af flere andre amter, at udarbejde en naturkvalitetsplan for Ribe Amt. Planlægningsarbejdet er blevet særligt aktuelt, idet Wilhjelmudvalgets rapport fra august 2001 anbefaler, at der i forbindelse med regionplanrevision 2005 gennemføres naturkvalitetsplanlægning i alle landets amter. I 2002 har staten givet samme anbefaling og i 2003 har Miljøministeriet udgivet et idékatalog for naturplanlægning, som bygger på de hidtidige erfaringer bl.a. fra en række amter.

Planlægningsarbejdet er primært tænkt som et redskab for amtets egen indsats på naturforvaltningsområdet. Derudover er det tanken, at amtets kommuner, interesseorganisationer og borgerne generelt her kan finde viden om amtets spændende naturområder samt hente inspiration til selv at arbejde videre med større og mindre tiltag, der kan forbedre amtets naturværdier.

Naturkvalitetsplanens indhold

Ribe Amts naturkvalitetsplan indeholder dels en statusbeskrivelse af amtets naturområder og dels en planlægning af den fremtidige indsats for at bevare og forbedre naturområderne. Naturkvalitetsplanlægningen er bygget op over de principper, der siden begyndelsen af 1980'erne er brugt på vandløbsområdet med en overordnet målsætning for de enkelte naturområders fremtidige naturkvalitet, og en vurdering af hvorvidt målsætningen er opfyldt.

Naturkvalitetsplanens afgrænsning

Eftersom det kun er de biologiske forhold, der er inkluderet i statusbeskrivelsen, indgår der ikke en vægtning af naturområdernes rekreative og kulturhistoriske værdi i amtets naturkvalitetsplan. Rekreative og kulturhistoriske forhold er behandlet i andre dele af amtets regionplanlægning. Rapportens anbefalinger er derfor anført ud fra en ren biologisk synsvinkel, og anbefalingerne vil i en række tilfælde skulle vægtes med andre interesser.

Naturkvalitetsplanen består af følgende dele:

1. En sammenfattende redegørelse med administrative retningslinier, der er indarbejdet i regionplanen.
2. En naturtype-rapport med en nærmere gennemgang af de forskellige naturtyper og deres naturindhold og udbredelse i amtet.
3. Fjorten rapporter med beskrivelse af kommunernes naturværdier.

Denne rapport beskriver naturen i Blåbjerg Kommune og indeholder en generel beskrivelse af kommunens naturforhold, herunder værdi- og målsætninger af naturområderne. Derudover findes en vurdering af de landskabsbiologiske sammenhænge. Rapporten indeholder endvidere en gennemgang af kommunens vigtigste naturområder, samt et kort, der viser målsætningen for den enkelte naturlokalitet, med angivelse af om målsætningen er opfyldt. Sidst i rapporten er der en ordliste med forklaring på fagord anvendt i rapporten og en litteraturliste inklusiv adresser på relevante hjemmesider.

2.0 Naturkvalitetsplanens baggrund og fremtidige anvendelse

Amtets viden og administration

Naturkvalitetsplanen er primært baseret på de områder, der er omfattet af naturbeskyttelsesloven. Naturbeskyttelsesloven trådte i kraft d. 1. juli 1992, og ifølge lovens § 3 er flg. naturtyper beskyttet mod tilstandsændringer: heder, moser, enge, overdrev og strandenge der enkeltvis eller tilsammen er større end 2500 m², og søer større end 100 m². I forbindelse med planens forundersøgelser har det været højt prioriteret at få udarbejdet en god beskrivelse af så mange § 3-lokaliteter som muligt. Amtets viden om § 3-lokaliteterne har hidtil, meget groft sagt, været begrænset til en kortlægning af den geografiske udbredelse af de arealer, hvor forbudsbestemmelserne i naturbeskyttelsesloven gælder. Hovedformålene med planen er at få beskrevet det nuværende naturindhold og det naturmæssige potentiale i disse arealer. Det er amtets intention at vende forvaltningen af § 3-arealerne fra en passiv administration af beskyttelsesbestemmelserne til en aktiv og fremadrettet udpegning af indsatsområder og en målrettet anvendelse af midler til naturpleje, naturgenopretning og naturvenlig landbrugsdrift.

Principper for værdi- og målsætning

I rapporten „Naturtyper i Ribe Amt“ er de enkelte naturtyper nærmere beskrevet med hensyn til naturindhold og udbredelse i amtet, og her kan man også finde mere om principperne for planens værdisætninger og målsætninger af § 3-lokaliteterne.

Søerne

De fleste søer og vandhuller er af ressourcemæssige årsager endnu ikke nærmere beskrevet. Loven omfatter søer og vandhuller, der er større end 100 m², og af disse er der registreret ca. 5600 i Ribe Amt, heraf 492 i Blåbjerg kommune. Søer, der er større end 0,75 ha, er uddybende beskrevet i rapporten „Registrering af søer i Ribe Amt“ fra 1999. Resten af søerne er indtil videre forsynet med en generel målsætning.

Luftfototolkning og feltbesigtigelse

De øvrige § 3-lokaliteter er alle gennemgået i forbindelse med planens forundersøgelser. I Blåbjerg Kommune drejer det sig om 703 lokaliteter. Ca. halvdelen er kort beskrevet og værdisat på baggrund af tolkning af farveluftfotos fra 2001 med et såkaldt spejlstereoskop og digitale luftfotos fra 1999. – Det drejer sig primært om de mest kulturprægede og dermed naturmæssigt fattigste lokaliteter som f.eks. kulturrenge, der omlægges med jævne mellemrum. De resterende lokaliteter er alle beskrevet og vurderet ved besøg i felten. Her er som et minimum indsamlet oplysninger om plantesamfund og dominerende plantearter og om områdets generelle tilstand. På de mere spændende lokaliteter – og på lokaliteter med mulighed for naturforbedring – er der udarbejdet mere omfattende plantelister og medtaget oplysninger om en lang række forhold som f.eks. udnyttelse, driftsforhold, fugtighedsforhold, påvirkninger og behov/mulighed for naturpleje eller naturgenopretning. Det er primært lokalitetens plantevækst, der er nærmere beskrevet i forbindelse med naturkvalitetsplanen, da fordelingen af almindelige og sjældne plantearter er en god indikation af lokalitetens tilstand og naturforbedringspotentiale. Ved udarbejdelsen af lokalitetsbeskrivelserne har amtet desuden benyttet data, der er indsamlet i forbindelse med Atlas Flora Danica-projektet (se ordlisten). Oplysninger om dyrelivet er vanskeligere at registrere ved en undersøgelse af denne type, men det er medtaget, hvor det har været muligt; – der

er især medtaget en del oplysninger om forekomst af padder. Artsnavne vil i rapporten være angivet med fed skrifttype, mens slægtsnavne er angivet med almindelig skrifttype.

Database

Alle oplysningerne fra luftfotogennemgangen og feltarbejdet er indtastet i en database. Det er således muligt at søge oplysninger om naturforholdene på en bestemt lokalitet – eller i et bestemt område. Det er også muligt at søge efter hvor en bestemt planteart er fundet, hvor der er fundet moser med overgangsrigkær, eller hvor der er fundet lokaliteter med sjældne planter eller dyr osv.

GIS

Databasen er desuden koblet sammen med amtets GIS (Geografisk Informations System). Det gør det muligt at producere kort med de søgte, arealrelaterede oplysninger; – f.eks. et kort med udbredelsen af planten **mose-troldurt** i Blåbjerg Kommune (se **Temaboks** på side 11).

Databasens anvendelse

Databasens oplysninger vil – sammen med selve naturkvalitetsplanen – fremover være et vigtigt arbejdsredskab for amtet; f.eks. ved behandling af de mange dispensationsansøgninger fra borgere og myndigheder, men også ved planlægning af større tekniske anlæg så som veje, kabelføringer og lignende. Oplysningerne fra naturkvalitetsdatabasen vil desuden blive anvendt i amtets prioritering af pleje- og naturgenopretningsopgaver og ved forvaltningen af de forskellige tilskudsmidler til private lodsejere. Det vil dermed blive muligt at sikre, at de begrænsede midler, der er til rådighed, anvendes der, hvor der er mest brug for dem, og der hvor man kan få „mest natur for pengene“.

Amtet videregiver oplysninger

Det er imidlertid også meningen, at oplysninger fra databasen kan videregives til kommunerne og andre myndigheder samt til lodsejere, foreninger, studerende og andre, der er interesserede i naturforholdene i Ribe Amt. Det forventes specielt, at oplysningerne fra databasen bliver et værdifuldt arbejdsredskab for de nye storkommuner efter kommunalreformen i 2007.

Amtet modtager oplysninger

Databasens oplysninger bør løbende ajourføres og suppleres. Amtets Natur- og Landskabskontor modtager i den forbindelse meget gerne oplysninger om særlige naturforhold. Det kan f.eks. være oplysninger om følgende:

- Forekomst af sjældne plante- og dyrearter fra den nationale rød- og gulliste.
- Forekomst af arter, der er omfattet af EF-habitatdirektivet.
- Særligt store forekomster af halvsjældne eller egnskarakteristiske arter.
- Forekomst af lokaliteter med specielle eller sjældne vegetationstyper, hvor vegetationen er særlig karakteristisk for den pågældende vegetationstype.

3.0 Naturen i Blåbjerg Kommune

3.1 Landskabet

Istiderne

En væsentlig del af det landskabelige naturgrundlag i Ribe Amt er præget af de to sidste istider. Under Saale-istiden var hele landet isdækket, og efter isens afsmeltning for over 100.000 år siden fremstod Sydvestjylland lige så kuperet, som Østjylland er det i dag.

Formet af smeltevandsfloder

Ved sidste istid – Weichsel-istiden – nåede isen imidlertid stort set ikke til Ribe Amt, og da isen begyndte at afsmelte for ca. 20.000 år siden, fremstod det sydvestjyske område som et mere udjævnet landskab, der er formet af de arktiske storme og de store smeltevandsfloder. Ribe Amt er således kendetegnet af de store lethvævede bakkeøer med grovsand og lerblandede jorder, der er gennemskåret af de brede, finsandede smeltevandsdale med hedesletter. Endelig har vinden dækket nogle områder med golde lag af flyvesand.

Formet af smeltevandsfloder

Landskabet i Blåbjerg Kommune er meget varieret og af forskellig oprindelse. Mod vest findes det dynamiske klitlandskab, der er dannet af sandaflejringer fra havet. Klitterne breder sig fra kysten langt ind i landet, hvor de har lejret sig oven på det gamle morænelandskab. Bag de egentlige havklitter findes en mosaik af kuperede klitheder og afblæsningsflader som f.eks. ved Nymindegab, hvor overfladen blev skabt af sandflugten, som hærgede i store dele af Vestjylland i det 16. og 17. århundrede. Mod øst afgrænses klitlandskabet af Ølgod Bakkeø, som over halvdelen af kommunen er placeret oven på.

Varieret landskab

I den sydvestlige del af kommunen findes det store Filsø-bassin, som er gammel havbund, idet stenalderhavet nåede helt ind til bakkeøen. Nordvest for Nr. Nebel findes et marskområde, som er en del af et større marskområde ved Ringkøbing Fjord. Det er dannet af tidevandsaflejringer af ler og slik.

Figur 1. Udløbet af Henne Mølleå.

3.2 Naturarealerne

Næringsstoffattige naturtyper

I Blåbjerg Kommune består jordbunden for en stor del af næringsstoffattigt flyvesand (klitområderne) eller af udvasket sand (bakkeområder). Det afspejler sig i de typiske vegetationstyper, som er klithede, klitlavninger og fattigkær. Tidligere udgjorde hedearealerne en meget større andel af kommunens areal, men specielt i den østlige halvdel af kommunen er en meget stor del af hederne opdyrket.

Vandløb

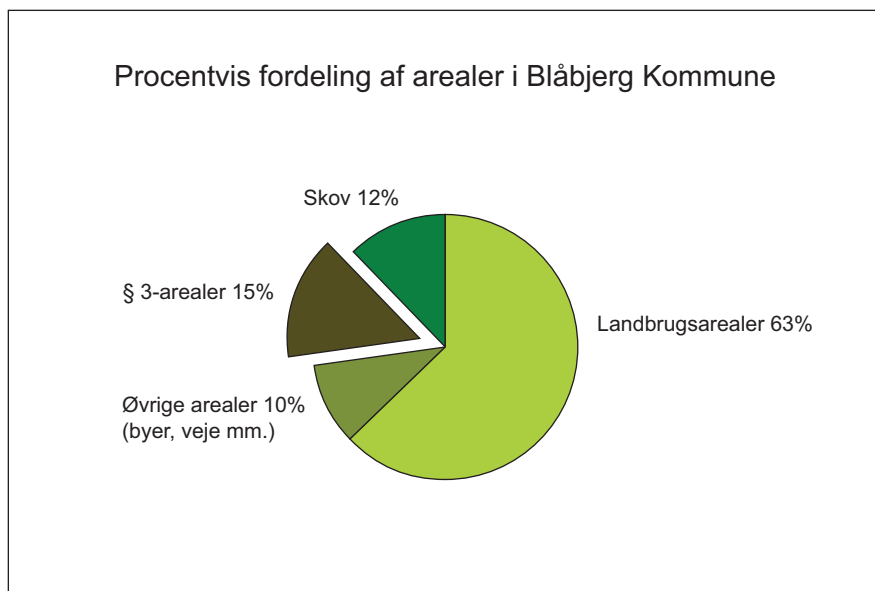
Sammenlignet med de fleste andre kommuner i amtet, spiller vandløbene ikke så markant en rolle i Blåbjerg Kommune. Der findes større vandløb som Lydum Å, Henne Mølleå og Søvig Sund, men ellers udgøres vandløbsnettet mest af mindre bække som f.eks. Kovad Bæk, Lummerbæk og Fidde Strøm.

Skovene

Skovene er ikke i sig selv omfattet af Naturkvalitetsplanen, men de udgør en væsentlig del af kommunens natur og er et vigtigt levested for en lang række plante- og dyrearter. Skovene indgår som et naturligt element i forbindelse med planens vurderinger af landskabsbiologiske sammenhænge, men der er ikke udarbejdet beskrivelser af naturindholdet i de enkelte skove.

Nåletræsplantager

Skovarealet i Blåbjerg Kommune udgør i alt 2927 ha svarende til 12% af kommunens areal, hvilket er det samme som landsgennemsnittet. Den klart største plantage er Blåbjerg-Nyminde Klitplantage på ca. 2500 ha. Derudover findes mindre plantager som Lydum-, Frøstrup- og Rottarp Plantage. Det er primært bjergfyrplantager, som blev anlagt med det formål at dæmpe sandflugten. I Blåbjerg Klitplantage findes nogle egekrat, som er levn fra de løvskove, der for århundreder siden dækkede store dele af området.

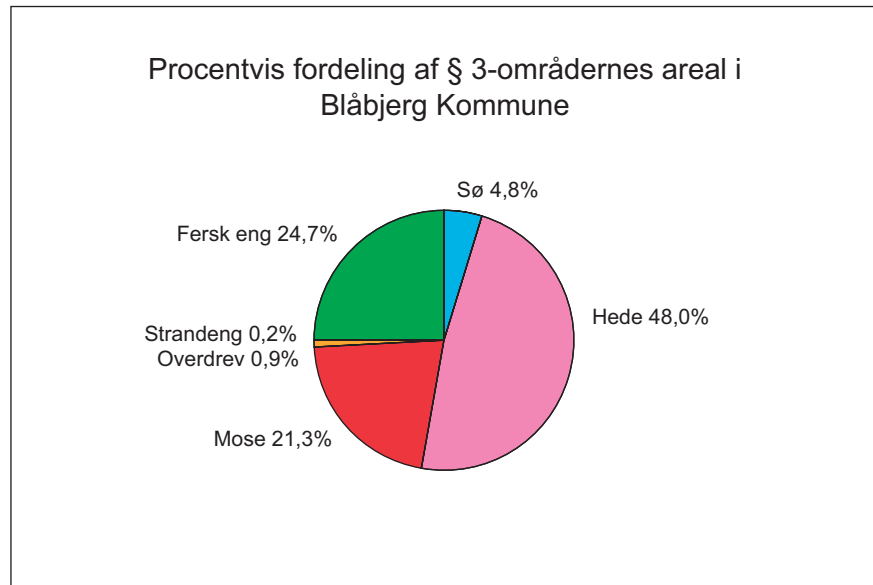

Figur 2. Blåbjerg Kommunes arealfordeling på landbrugsarealer, skov, § 3-arealer (natur) og by, vej m.m.

§ 3-arealerne

Naturkvalitetsplanen er primært koncentreret omkring de naturområder, der er omfattet af beskyttelsesbestemmelserne i naturbeskyttelseslovens § 3. Disse § 3-arealer udgør ca. 15% af kommunens areal i alt ca. 3847 ha fordelt på 1195 lokaliteter. De 492 søer udgør antalsmæssigt cirka 40% af § 3-

arealerne, og de er som tidligere nævnt endnu ikke nærmere beskrevet (bortset fra Filsø og søerne i Nymindestrømmen) og har foreløbigt fået en generel værdi- og målsætning. Beliggenheden af § 3-arealerne er vist på **kortbilag 1**, og fordelingen på naturtyperne hede, overdrev, mose, fersk eng, strandeng og sø/vandhul fremgår af **figur 3**. I forhold til gennemsnittet for hele amtet, er der i Blåbjerg Kommune en lidt større andel af § 3-arealer. Fordelingen på naturtyperne i forhold til amtsgennemsnittet viser, at der er en overvægt af heder, men en mindre andel af enge end på amtsplan.

Figur 3. § 3-arealernes fordeling på naturtyperne; sø, hede, mose, overdrev, strandeng og fersk eng.

Værdisætning af naturtyper i Ribe Amt				
	Naturgrundlag		Naturindhold	
Værdi-klasse	Kulturpåvirkning	Landskab	Flora	Fauna
A	•Jordbunden aldrig (eller meget sjældent) forstyrret. •Meget lang og stabil ekstensiv driftsperiode eller ingen drift. •Ingen gødskning, sprøjtning eller dræning. •Ingen alternativ udnyttelse.	•Specielt værdifuldt landskab. •Lokaliteten er beliggende indenfor regionplanens „naturområde“ i større landskabelig sammenhæng med andre lokaliteter, skove eller vandløb. •Lokaliteten har særlig betydning som f.eks. spredningskorridor eller trædesten.	•Flora særlig karakteristisk for naturtypen. •Meget artsrig vegetation. •Forekomst af arter fra den regionale ansvars- eller rødliste, arter fra den nationale rød- eller gulliste eller A-arter fra taxonlisten.	•Ofte særlig typisk eller artsrig fauna for lokaliteten. •Stor forekomst af true- eller sjældne arter. •Rødliste-arter.
B	•Uregelmæssig eller ændret drift. •Ingen eller kun lille påvirkning af gødskning, sprøjtning eller dræning. •Nogen påvirkning af rekreativ eller alternativ udnyttelse.	•Typisk landskab. •Lokaliteten er beliggende indenfor regionplanens „naturområde“ eller i landskabelig sammenhæng udenfor „naturområdet“. •Lokaliteten indgår i spredningskorridorer eller har betydning som trædesten eller lignende.	•Flora karakteristisk for naturtypen. •Forekomst af B-arter fra taxonlisten.	•Fauna karakteristisk for naturtypen. •Forekomst af true- eller sjældne arter. •Gulliste-arter.
C	•Ustabil drift eller ændret drift i seneste årti. •Meget tilgroede, næringsstofbelastede eller dræningspåvirkede samfund. •Præget af rekreative aktiviteter eller alternativ udnyttelse.	•Lille landskabeligt isoleret lokalitet. •Enkelt mindre lokalitet i landbrugsområde.	•Flora mindre karakteristisk. •Artsfattigt tilgronings-samfund. •Forekomst af mange gødskningstolerante arter.	•Fauna mindre karakteristisk og veludviklet.

Figur 4. Skema der viser kriterierne for værdisætning af naturtyper i Ribe Amt.

3.3 Værdisætning

Værdiklasserne

I forbindelse med ovennævnte beskrivelser af de beskyttede områder har de enkelte lokaliteter fået „karakter“ for naturværdien. Værdisætningen er foretaget efter en række kriterier, som er kort beskrevet i skemaet på side 8. Følgende værdiklasser er anvendt:

- A** Lokaliteter med særlig høj naturværdi
- B** Lokaliteter med middelhøj naturværdi
- C** Lokaliteter med begrænset naturværdi

Der er i alt 63 A-lokaliteter, 181 B-lokaliteter og 459 C-lokaliteter, – altså en meget stor overvægt af lokaliteter med den laveste værdisætning. Man skal være opmærksom på, at når der kun anvendes tre værdiklasser, dækker hver klasse over et meget bredt spænd af „naturkvaliteter“.

Fordeling af naturtyper

Fordelingen af de tre værdisætningsklasser på de forskellige § 3-beskyttede naturtyper fremgår af **figur 5**. Ved en sammenligning af de tre „lagkager“ ses det blandt andet, at der kun er 1/6 af hederne, der har opnået den højeste værdisætning. Det skyldes, at mange heder er truet af tilgroning, og at hedens oprindelige plantesamfund mange steder tager skade af den luftbårne kvælstoftilførsel, hvilket medfører et skift fra det typiske dværgbusk-plantесamfund til en græsdomineret vegetationstype.

Mange lavt værdisatte enge, moser og overdrev

Blandt engene har kun 4 fået den højeste værdisætning, mens hele 225 englokaliteter er lavt værdisatte. Det skyldes, at mange enge er kulturenge, der drænes, gødskes og/eller omlægges med jævne mellemrum. Samme tendens ses for kommunens moser, der ligger i forbindelse med vandløbene. Her er næringsberigelsen af jorden en trussel sammen med tilgroningen i krat eller høje stauder. Tilgroningen skyldes, at der er sket ændringer i driften, hvor der nu er færre arealer, der bruges til afgræsning og høslæt. Tilsvarende kan det ses, at kun få overdrev er højt værdisatte. Årsagen er blandt andet, at overdrevene hyppigt er beliggende på vandløbsskrænterne, hvor de modtager afstrømning af næringsstoffer fra intensivt dyrkede marker.

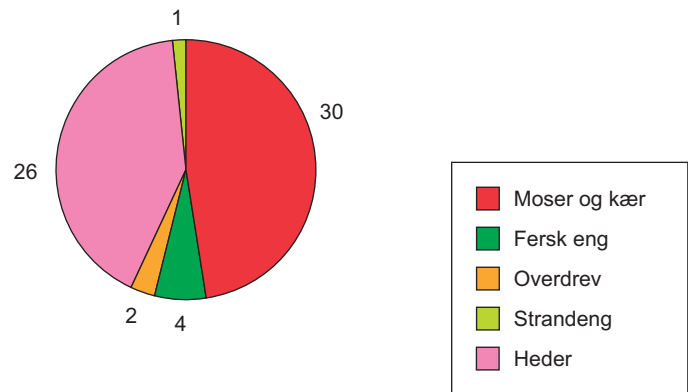
Næringsfattige moser og heder har høj naturværdi

I forbindelse med undersøgelsens feltarbejde er der foretaget en underopdeling af de § 3-beskyttede naturtyper i forskellige vegetationstyper. Ved en analyse af dette materiale ses, at hovedparten af de 63 mest værdifulde lokaliteter i Blåbjerg Kommune (A-lokaliteterne) er næringsfattige mose- og hedelokaliteter. Disse vegetationstyper benævnes i fagsproget overgangsfattigkær, ekstremfattigkær, lyngheder, klitheder og klitlavninger. Herudover findes nogle få mere næringsrige lokaliteter, kaldet rigkær. Disse findes især ved Nymindestrømmen og ved Filsø, hvor der findes kalkaflejringer fra muslingeskaller i den gamle havbund. I temaboksen side 11 findes en beskrivelse og et udbredelseskort over planten **mose-troldurt** i Blåbjerg Kommune. **Mose-troldurt** er en karakterplante for næringsstofferfattige vegetationstyper som klitlavninger, ekstremfattigkær og hedemoser.

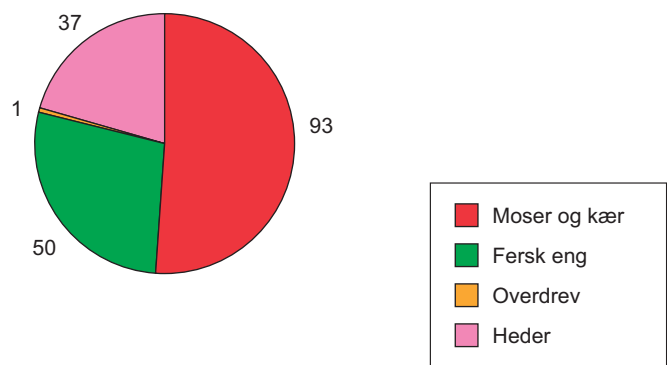
Områdebeskrivelser

I rapportens kapitel 4 findes en gennemgang og beskrivelse af kommunens særligt værdifulde områder og lokaliteter.

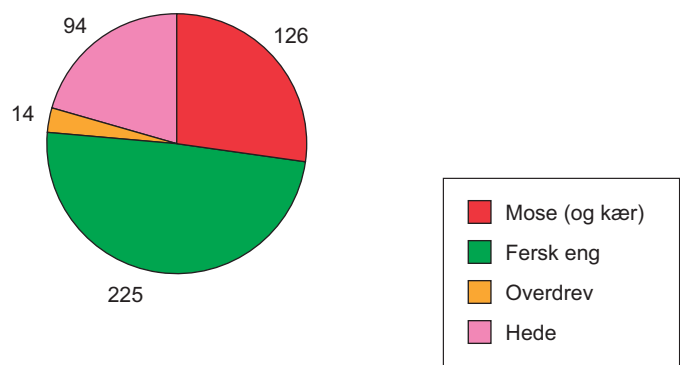
De 63 A-værdisatte lokaliteters fordeling på naturtyper

De 181 B-værdisatte lokaliteters fordeling på naturtyper

De 459 C-værdisatte lokaliteters fordeling på naturtyper

Figur 5. Fordelingen af værdisætninger på naturtyper. Tallene angiver antal lokaliteter.

Temaboks: Mose-troldurt i Blåbjerg Kommune

Billede af mose-troldurt.

Udbredelse af mose-troldurt i Blåbjerg Kommune. De røde prikker angiver centrum af de 23 lokaliteter hvor der i forbindelse med naturkvalitetsplanens feltarbejde er registreret mose-troldurt.

Mose-troldurt

Mose-troldurt er en 5-15 cm høj plante, der tilhører Maskeblomst-familien. Arten er flerårig og er halvsnylter, hvilket vil sige, at den er nødt til at suge næringsstoffer ud af en passende vært (græsser) for at kunne udvikle sig fuldt. Navnet troldurt hentyder måske til at planten gør skade ved at snylte på eng-græsserne og gøre høet bittert. Arten er nemlig let giftig og indeholder glycosider, der giver en bitter smag. Det latinske slægtsnavn, pedicularis, betyder „luseurt“ og det har planten også tidligere heddet på dansk. Det sigter til, at man i ældre tid har brugt et afkog af disse planter til at fordrive lus med.

Mose-troldurt vokser typisk på fugtig tørvebund i næringsfattige miljøer som heder og moser. Det er vegetationstyper, der er vidt udbredte i store dele af Sydvestjylland, men er sjældne i mange andre egne af Danmark. Hvis vi skal opfylde ønsket om at bevare den danske natur så alsidig som muligt, så har vi regionalt en særlig forpligtigelse til at passe ekstra godt på vores næringsfattige moser og heder.

3.4 Målsætning

Principper

De enkelte lokaliteter er blevet målsat efter principper, som er beskrevet i regionplanen og i rapporten „Naturtyper i Ribe Amt“.

Regionplanen

Målsætningerne er optaget i regionplanen, som også indeholder administrative retningslinier for de enkelte målsætningsklasser. Målsætningerne er dermed bindende for Ribe Amts og andre myndigheders administration og planlægning. Samtidig er målsætningerne et udtryk for, i hvor høj grad amtet vil søge at kanalisere midler til bevaring eller forbedring af naturindholdet på lokaliteten.

Målsætningsklasser

A-målsætning er givet til alle A-værdisatte lokaliteter samt typisk til de B-værdisatte lokaliteter, hvor der vurderes at være oplagte muligheder for naturforbedring, eller hvor landskabsbiologiske sammenhænge og/eller særlige artsforekomster betinger, at der bør gøres en indsats.

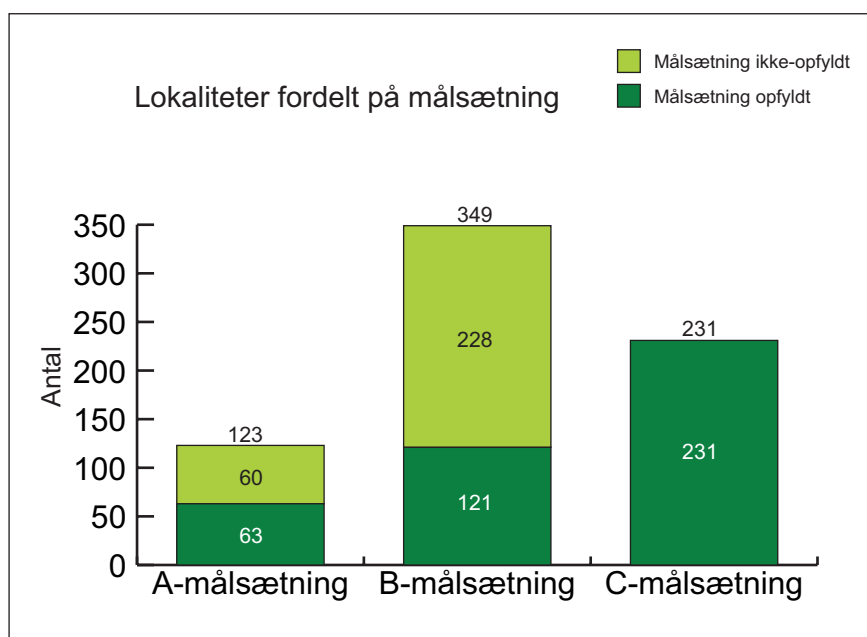
B-målsætning er givet til resten af de B-værdisatte lokaliteter samt typisk til de C-værdisatte lokaliteter, der indgår i væsentlige landskabsbiologiske sammenhænge.

C-målsætning er typisk givet til landskabeligt isolerede, C-værdisatte lokaliteter, hvor naturforbedring ikke vurderes at være realistisk.

Målsætning i Blåbjerg Kommune

På kortet bagerst i rapporten er indtegnet målsætningerne for Blåbjerg Kommunes § 3-arealer. Her er også angivet, om målsætningen er opfyldt for den enkelte lokalitet. Målsætningen af lokaliteter i Blåbjerg Kommune afspejler det generelle billede, at B- og C-værdisatte lokaliteter der er beliggende i større biologisk sammenhængende- eller relativt uspolerede naturområder får en målsætning, der ligger højere end værdisætningen. Det er et udtryk for, at disse lokaliteter har et større potentiale for en forbedret naturværdi end mere isolerede lokaliteter. Dels er det i disse områder, vi finder de mest værdifulde lokaliteter, og dels er der landskabelige sammenhænge, der gør det muligt for planter og dyr at spredes til nye lokaliteter. En prioritering af indsatsen til naturforbedrende aktiviteter vil i disse områder kunne bevare de mest værdifulde lokaliteter og på længere sigt medvirke til, at de øvrige lokaliteter kan opfylde den høje målsætning. På er vist et diagram over antallet af A- B- og C-målsætninger med angivelse af hvor mange lokaliteter, der opfylder målsætningen.

Det ses af søjlerne i **figur 6** at ca. $\frac{1}{2}$ af de A målsatte lokaliteter og $\frac{2}{3}$ af de B målsatte lokaliteter ikke opfylder målsætningen. Disse lokaliteter har gode muligheder for at udvikle sig til mere artsrige og mere værdifulde naturområder, men mange af lokaliteterne er afhængige af en eller anden form for pleje, driftsændring eller lignende, for at målsætningen kan opfyldes. De i alt 231 lokaliteter, der er C-målsatte, er lokaliteter hvor det skønnes, at lokaliteten er så kulturpåvirket og isoleret, at det vil være vanskeligt eller urealistisk at forbedre naturværdien væsentligt.

Figur 6. Søjlediagram over antallet af A- B- og C- målsatte lokaliteter med angivelse af antallet af lokaliteter, der opfylder målsætningen.

A-målsatte lokaliteter

De A-målsatte lokaliteter ligger primært i 5 større naturområder: 1) Søvig Sund og Søvig Bæk, 2) Filsø og Filsø Hede, 3) Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Plantage, 4) Nymindestrømmen og Gødel Kanal samt 5) Kystklitterne.

B-målsatte lokaliteter

De B-målsatte lokaliteter findes primært som yderområder i tilknytning til A-målsatte områder eller som mere eller mindre sammenhængende lokaliteter omkring en række mindre vandløb.

C-målsatte lokaliteter

De C-målsatte lokaliteter er overvejende små og isolerede lokaliteter spredt rundt i kommunen.

3.5 Hovedindsatsområder

Natura 2000-nettet

Danmark har forpligtet sig til at medvirke til at styrke spredningsmulighederne og dermed sikre stabile bestande af de vilde plante- og dyrearter. Dette skal ske på tværs af Europas landegrænser ved etablering og forbedring af et netværk af økologiske forbindelser og levesteder – det såkaldte „Natura 2000-net“, der består af de internationale naturbeskyttelsesområder (Ramsar-, EF-fuglebeskyttelses- og EF-habitatområder). Netværket udgør sammen med regionplanens naturområdeudpegning den samlede ramme for de økologiske forbindelseslinier i amtet.

Den biologiske hovedstruktur

Som det fremgår af kortbilagene, udgør naturområderne i Blåbjerg Kommune et vidt forgrenet netværk. Et af de væsentlige formål med amtets Naturkvalitetsplan er at udpege hovedstrukturen i dette netværk, så der kvalificeret kan peges på, hvilke naturbevarings-, naturforbedrings- og naturgenopretningsindsatser, der vil gøre mest gavn. Hovedstrukturen i netværket udgøres dels af korridorer og naturarealer med særligt værdifulde lokaliteter og dels af de største og mest sammenhængende korridorer, der skaber forbindelse imellem fjerntliggende naturarealer. Det drejer sig om de 5 områder, som er nævnt i afsnit 3.4: 1) Søvig Sund og Søvig Bæk, 2) Filsø og Filsø Hede, 3) Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Plantage, 4) Nymindestrømmen og Gødel Kanal samt 5) Kystklitterne. Hertil kommer 6) Lydum Å som ikke rummer A-målsatte lokaliteter, men som er et vigtigt område for odderen og har væsentlig korridorfunktion.

Figur 7. Udsigt over Filsø fra Kløvbakken.

Hovedindsatsområder

Det er indenfor disse 6 områder i Blåbjerg Kommune, at Ribe Amt vil opfordre til, at borgerne og Blåbjerg Kommune gør en særlig indsats for at bevare og forbedre naturen. Det er også især i disse områder, at amtet vil anbefale at bruge de fremtidige midler til naturpleje og midler til indgåelse af frivillige aftaler om naturgenopretning eller ekstensivering af driften.

Mål for hovedindsatsområderne

Lokalitetsbeskrivelserne i kapitel 4 angiver for nogle af lokaliteterne en række konkrete mål vedrørende arealernes drift og pleje. Generelt kan det siges, at følgende mål er højt prioriteret indenfor hovedindsatsområderne:

- At skabe sammenhæng i naturområderne. Målet er ofte at holde ådale-
ne udenfor omdrift, hvilket også er til gavn for vandløbene.
- At fastholde nuværende ekstensiv landbrugsdrift.
- At ekstensivere driften på indsatsområdets intensivt drevne kulturenge
– evt. i forbindelse med vandstandshævning.
- At genindføre græsning eller høslæt på lokaliteter, der er truet af tilgro-
ning.
- At omgive højt målsatte lokaliteter med en bufferzone (stødpude), der
øger naturarealet og mindsker kulturpåvirkningen fra de dyrkede area-
ler.
- At skabe korridorer, der giver planter og dyr mulighed for at sprede sig
imellem naturområderne.
- At øge den biologiske variation ved etablering af småbiotoper i land-
brugsområder, – i særdeleshed hvor der er kendskab til særlige arts-
forekomster.

Huller i korridorerne

Det skal særligt fremhæves, at der indenfor de nævnte 6 hovedindsatsområ-
der er følgende væsentlige „huller“ i korridorstrukturen:

- Lydum Å: Langs den vestlige del af strækningen bliver de vandløbs-
nære arealer drevet intensivt.
- Filsø: Mellem mose/hedearealerne ved Filsø og naturarealerne på Filsø
Ø.
- Søvig Sund og Søvig Bæk: Mellem sundet og Filsø Ø.

Ved Lydum Å er der tale om tidligere engarealer, der nu er i alminde-
lig landbrugsmæssig omdrift. Ved Filsø og Søvig Sund er der tale om
gammel søbund. Hvis driften ændres til ekstensiv drift med græsning eller
høslæt uden gødsning, vil der være sikret en mere optimal funktion af
Blåbjerg Kommunes del af Natura 2000-nettet. Ribe Amt ønsker derfor at
indgå frivillige driftsaftaler med ejerne af disse arealer. Sådanne aftaler
kan for eksempel etableres ved at anvende ordningen om tilskud til miljø-
venligt jordbrug. Disse tilskud kan søges til arealer, der ligger i Særligt
Følsomme Landbrugsområder (SFL-områder). I 2005 er der indgået afta-
ler om at ekstensivere driften i en del af området ved Filsø og Filsø Ø.

4.0 Beskrivelse af hovedindsatsområder samt øvrige værdifulde naturområder i Blåbjerg Kommune

Beskrivelser af særligt værdifulde områder

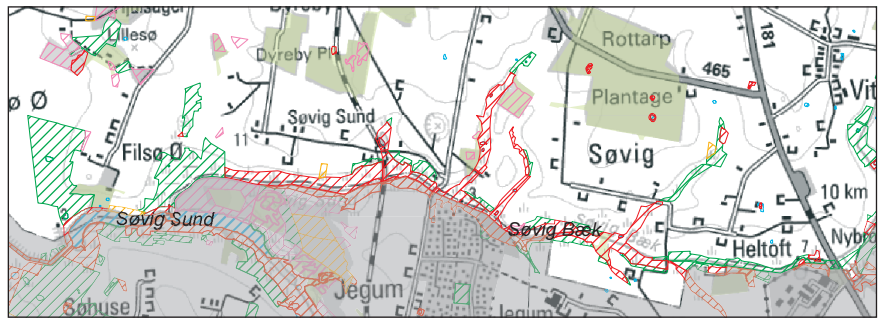
Naturområder eller -lokaliteter, der er særligt værdifulde, bliver her beskrevet nøjere. Nogle udvalgte store og vigtige naturområder er grundigt beskrevet med oversigtskort og forslag til fremtidig handling. Mindre områder eller smålokaliteter er beskrevet ganske kort.

4.1 Søvig Sund og Søvig Bæk

På grænsen til Blåvandshuk Kommune ligger søen Søvig Sund med tilstødende ådal. Selve søen er beskrevet i rapporten „Naturen i Blåvandshuk Kommune“, mens naturområderne nord for søen beskrives i denne rapport sammen med naturområderne langs Søvig Bæk, der danner grænsen til Varde Kommune.

§ 3-områder

- sø
- eng
- hede
- mose
- overdrev

Figur 8. Kort over Søvig Sund og Søvig Bæk.

EF-habitatområde

Internationalt beskyttelsesområde

Søvig Sund og dele af Søvig Bæk er sammen med Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, Filsø og Kærgård Klitplantage udpeget som EF-habitatområde på grundlag af **odder** og en række naturtyper som for eksempel: „vandløb med vandplanter“, „bræmmer med høje urter langs vandløb eller skyggende skovbryn“ og „elle- og askeskove ved vandløb, søer og væld“.

Beskyttelse af fuglelivet

Søvig Sund og dele af Søvig Bæk hører desuden under EF-fuglebeskyttelsesområdet ved Filsø, som er udpeget på baggrund af ynglefuglene **rørdrum**, **hedehøg**, **rørhøg**, **plettet rørvagtel**, **natravn** og **tinksmed** samt trækfuglene **pibesvane**, **sangsvane**, **kortnæbbet gås**, **grågås** og **spidsand**. Endvidere ligger området i Ramsarområde.

Sydlig del af Filsøbassinet

Geologi

Søvig Sund ligger i den sydlige del af Filsøbassinet og grænser op til Ølgod Bakkeø. Søvig Bæk er nedskåret i Ølgod Bakkeø.

Tidligere del af Filsø

Historie

Indtil omkring 1940'erne var Søvig Sund en del af den tidligere langt større Filsø. Loven om landindvinding blev indført i 1940, og den satte skub i en effektiv afvanding af den sydlige del af Filsø lige efter krigen. I dag har Søvig Sund kun en spinkel, indirekte forbindelse til Filsø via en smal, udrettet kanal, Sønder Landkanal.

Naturindhold

Langs Søvig Sund og Søvig Bæk består naturområdet af en mosaik af enge og moser på de vandløbsnære og fugtige arealer, mens der findes enkelte hede- og overdrevslokaliteter på de tørre, højereliggende områder. De fleste af moserne er meget fugtige og indeholder artsfattige rør- og pilesumpe, hvor arter som **tagrør**, **høj sødgræs**, **dynd-padderok** og **grå-pil** dominerer. De har dog en vis værdi for fuglelivet. Der findes også mere varierede partier med fattigkærsarter som **rundbladet soldug**, **benbræk**, **smalbladet kæruld**, **klokkelyng**, **tranebær**, **mose-pors**, **bukkeblad**, **almindelig fredløs**, **kragefod**, **mose-pors**, **blåtop**, **næb-star**, **hirse-star** og tørvemosser. Engene er ligesom moserne af svingende naturkvalitet. Nogle afgræsses, hvilket giver en artsrig og varieret flora, mens andre gror til i mere artsfattige plantesamfund domineret af **mose-bunke** og **lyse-siv**. I veludviklede enge er der bl.a. registreret mindre bestande af orkidéerne **maj-** og **kødfarvet gøgeurt** samt **eng-kabbeleje**, **tigger-ranunkel**, **eng-nellikerod**, **kær-svovl-rod**, **eng-viol**, **tråd-siv** og **vandnavle**. Derudover findes en række andre arter som også er nævnt under moserne.

Figur 9. Benbræk vokser i næringsfattige enge og moser.

Heder og overdrev

En lyngheide har en høj naturkvalitet med en bestand af den halvsjældne plante, **klokke-ensian**, foruden **klokkelyng**, **mose-pors**, **mose-bølle**, **børste-siv**, **revling** og **blåtop**. Lokaliteten er dog under voldsom tilgroning med **bjerg-fyr**. De øvrige heder og overdrev er små og med en lav naturkvalitet pga. kraftig kulturpåvirkning.

Fuglelivet

Fuglelivet i denne del af det tidligere „Stor-Filsø“ er desværre kun dårligt kendt i dag, men ud fra registreringer i 1980'erne og 1990'erne, kan området karakteriseres som et godt yngleområde for vandfugle og små-fuglearter tilknyttet vådområder. Blandt de registrerede ynglefugle findes mere almindelige danske arter som **toppet lappedykker**, **knopsvane**, **gråand**, **skeand**, **blishøne**, **vibe**, **dobbeltbekkasin**, **hættemåge**, **sivsanger**, **kær-sanger** og **rørsanger**, men også mere fåtallige og sjældne arter som **rørdrum**, **rørhøg**, **hedehøg**, **plettet rørvagtel**, **pungmejse**, **græshoppe-sanger** og **stor tornskade** er konstateret på lokaliteten.

For trækfugle er Søvig Sund og Søvig Bæk også gode lokaliteter, der især har betydning for arter som **pibesvane**, **sangsvane**, **kortnæbbet gås**, **grågås**, **krikand**, **gråand**, **taffeland**, **troldand**, **hvinand**, **stor skallesluger**, **blishøne**, **blå kærhøg**, **musvåge** og **fiskeørn**.

Oddere

Ved Ribe Amts odderundersøgelser i 2004 og i 1998/1999 blev der registreret **odder** langs Søvig Sund og Søvig Bæk.

Samlet vurdering

Søvig Sund og Søvig Bæk har betydning som et led i amtets Natura 2000-net. Naturområdet skaber forbindelse mellem det store naturområde langs Vestkysten tværs over kommunen og videre til naturområder i Blåvandshuk Kommune. For at styrke denne forbindelse kunne man skabe forbindelse til naturområderne ved Filsø Ø og videre til Filsø. Det kunne ske ved at ekstensivere landbrugsdriften eller vælge den store løsning med at genskabe „Stor-Filsø“.

Værdi- og målsætning

Naturkvaliteten spænder fra lav til høj på lokaliteterne langs med Søvig Sund og Søvig Bæk. En del af lokaliteterne er tilgroede pga. mangel på afgræsning eller høslæt, mens andre er dræned, gødskede eller omlægges jævnlige – det giver i alle tilfælde forarmede plantesamfund. Hvor der findes en passende driftsform med afgræsning uden tilførsel af gødskning, er plantesamfundene mere værdifulde. Ca. en tredjedel af lokaliteterne opfylder målsætningen, de øvrige kan på sigt opfylde målsætningen, hvis nedenstående tiltag bliver sat i værk.

Behov for pleje og ekstensivering

- Rydning af pilekrat.
- Ekstensivering af de enge, som i dag indgår i omdrift.
- Ekstensiv afgræsning og/eller høslæt på de arealer, som domineres af høje stauder.
- Rydning af trævækst på enkelte heder og slåning/afbrænding af udlevede lyngplanter.

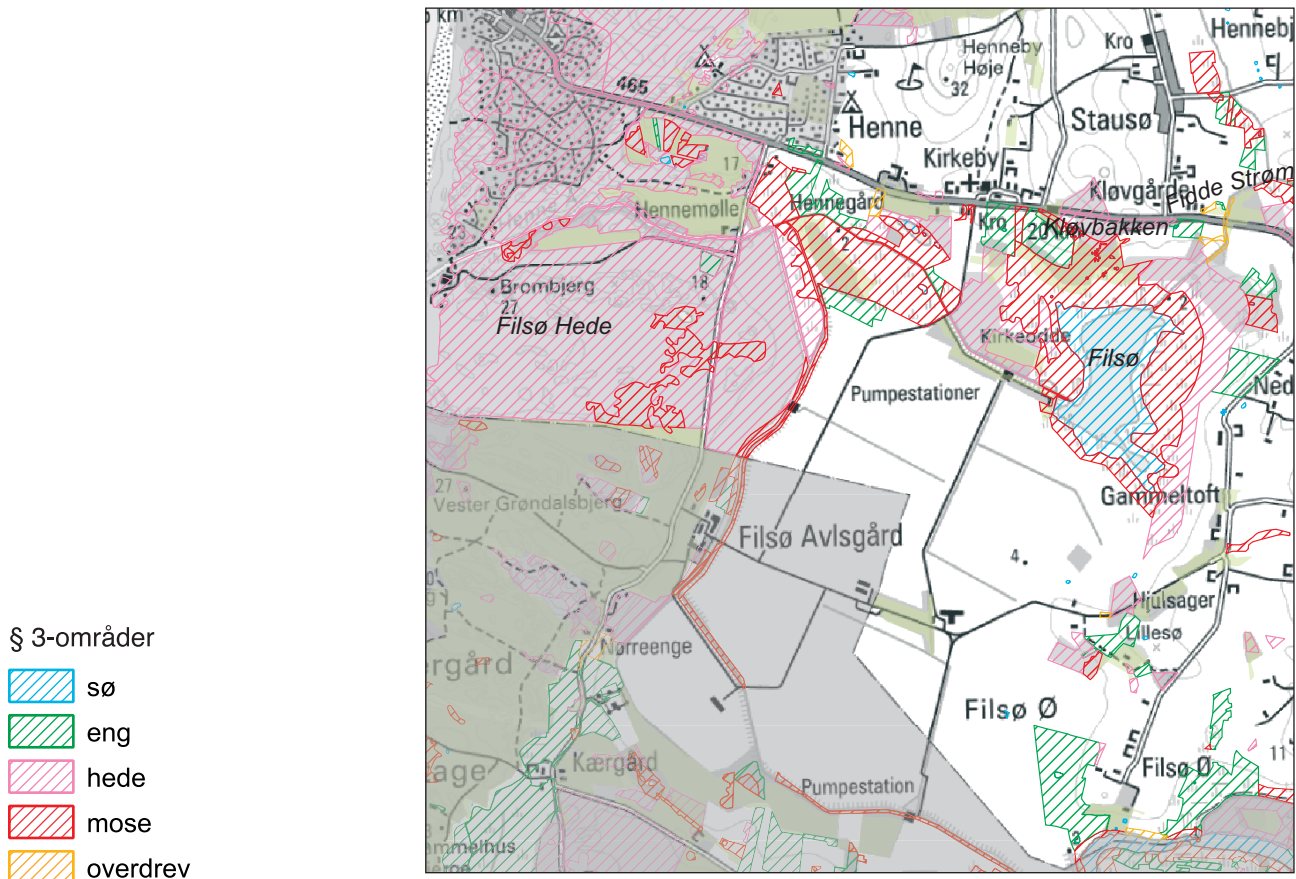
Overvågning og behov for overvågning

- **Odder** overvåges hvert 6. år som en del af det nationale overvågningsprogram (NOVANA).
- Fuglelivet bør undersøges nærmere.

4.2 Filsø og Filsø Hede

Stort naturområde

Ét af amtets største og mest interessante naturområder finder man ved Filsø og Filsø Hede. Filsø er i dag amtets største sø, men har tidligere været Danmarks næststørste sø. Vest for søen ligger Filsø Hede, der med sine ca. 450 ha er én af amtets største klitheder.

Figur 10. Kort over Filsø og Filsø Hede.

Kendelsesfredninger

Landskabsfredning

Filsø og Filsø Hede, i alt 860 ha, blev fredet i 1968 med det formål at bevare sø-, mose- og hedearealer. Det indgår i fredningen, at der ikke er adgang for offentligheden.

Kløvbakken

Syd for udsigtspunktet Kløvbakken, blev der fredet et mindre areal på 6 ha i 1955 for at bevare udsigten. Desuden blev et areal på 3 ha nord for Kløvbakken fredet i 1953 for at bevare et hedeareal med gamle hulveje.

Internationalt beskyttelsesområde

EF-habitatområde

Filsø og Filsø Hede er sammen med Kallesmærsk Hede, Grærup Langsø, og Kærgård Klitplantage udpeget som EF-habitatområde på grundlag af **odder** og en lang række naturtyper som for eksempel: „kystklitter med dværgbuskvegetation (klithede)“, „fugtige klitlavninger“, „rigkær“ og „næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks“.

Beskyttelse af fuglelivet

Området er desuden udlagt som EF-fuglebeskyttelsesområde, som er udpeget på baggrund af ynglefuglene **rørdrum**, **hedehøg**, **rørhøg**, **plettet rørvagtel**, **natravn** og **tinksmed** samt trækfuglene **pibesvane**, **sangsva-**

ne, kortnæbbet gås, grågås og spidsand. Endvidere ligger området i Ramsarområde.

Stenalderskrænt

Geologi

Filsø-bassinet afgrænses mod nord og øst af Ølgod Bakkeø. I stenalderen strakte Vesterhavet sig helt ind til bakkeøen og dannede den stejle klint på Kløvbakkens sydside. Som følge af sandvandring og landhævning er denne havarm senere blevet afskåret fra havet og har derefter ligget hen som en stor strandsø. Mod vest ligger Filsø Hede, der er dannet af klitter.

Næststørste sø

Historie

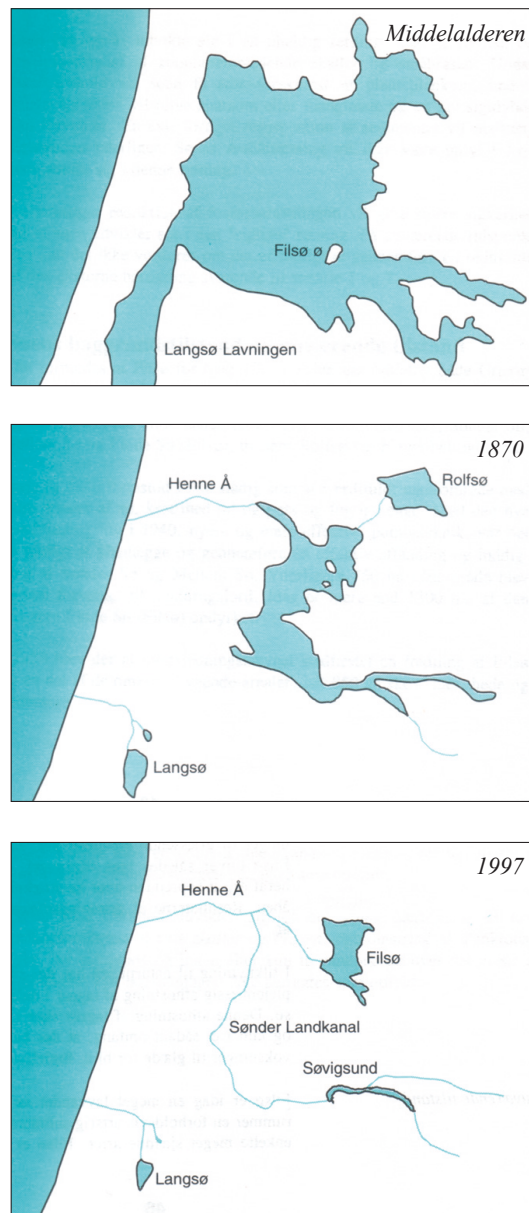
Oprindelig var Filsø Danmarks næststørste sø med et vanddækket areal på over 3000 ha. Søen strakte sig dengang gennem Søvig Sund til et stykke øst for Vrøgum og omfattede mod nordøst den nu afvandede Rolfsø. Mod syd-vest har de nuværende eng- og mosearealer ved Kærgård og Grærup været en del af „Stor-Filsø“ (se figur 11).

I 1852 fjernede man stemmeværket ved Henne Mølle og udtørringen af Filsø tog sin begyndelse. I 1897 blev vandstanden sænket yderligere, da der blev lavet en uddybning af Henne Mølleå. Søen blev derved opdelt i tre adskilte bassiner.

Med den nye Landvindingslov i 1940 blev to af bassinerne afvandet, og yderligere ca. 750 ha vådområde blev forvandlet til landbrugsjord. Søens areal var nu reduceret til 45 ha. I alt er mere end 1350 ha af den oprindelige sø opdyrket i dag.

I 1994 og 1997 blev vandstanden hævet i Filsø, så i dag er søens areal på 90 ha. Endvidere har Ribe Amt gennemført et plejeprojekt på søens østbred, hvor de lysåbne engarealer er genskabt for at forbedre områdets biologiske værdier, især som rasteplass for trækfugle.

Filsø Hede ligger tilbage som en rest af de store sammenhængende klitheder, som tidligere strakte sig langs den jyske vestkyst. I dag ligger heden uberørt hen, men den blev tidligere udnyttet på forskellige måder bl.a. til græsning. Det er ikke klart, hvornår græsningsdriften ophørte på Filsø Hede, men det var ikke usædvanligt at se får på klithederne til helt op til i 1950'erne. I dag kan man se spor efter tre dyrefolde i den nordøstlige del af heden. Lyngen har også været udnyttet som tækkemateriale, vejfyld og brændsel.

Figur 11. Udstrækningen af Filsø i hhv. Middelalderen, 1870 og 1997.

Filsø

Naturindhold

Søen er en stor, lavvandet og okkerbelastet sø med noget forhøjede næringsstofkoncentrationer. Efter vandstandshævnningen i 1990'erne og reduktion af især fosfor fra Outrup Renseanlæg, er søens vandkvalitet forbedret væsentligt. Undersøgelser i 2001 viste, at Filsø nu har en meget artsrig undervandsvegetation, idet der blev registreret 36 forskellige vand- og sumpplanter. Heriblandt **korsarve** og **vandpeber-bækarve**, som begge er rødlistede og meget sjældne. Dertil kommer flere gullistede arter som f.eks. **nåle-sumpstrå**, **størslæbet blærerod** og **søpryd**. Rørsumpen omkring søen er veludviklet og varieret – i 1995 udgjorde den et areal på lidt over en tredjedel af arealet af Filsø. Her er ligesom i søen registreret en artsrig flora, således blev der i 2001 registreret 87 arter. **Tagrør** er dominerende, men er dog blevet reduceret efter indførsel af kreaturgræsning. Af sjældne arter kan nævnes **krybende ranunkel**, som er rødlistet, og gullistede arter som **tusindfrø**, **pilblad**, **søpryd**, **stivtoppet rørhvene** og **tæppegræs**. Tidligere er også den meget sjældne art, **fin kæruld**, blevet registreret i den nordlige del af rørsumpen.

Moser og enge ved Filsø

Søen omkranses af en stor mose, der er meget varieret, både hvad angår vandstandsforhold og vegetation. Den nordlige halvdel er visse steder meget tilgroet i pilekrat, mens der er mere lysåbent i den sydlige halvdel. Arealerne mod syd udgøres for en stor del af tagrørsump. Andre områder er drænede ved grøftning og har præg af overgangsfattigkær domineret af **mose-bunke**, **lyse-siv** og **næb-star**. Specielt mod nordvest, op mod Kløvbakken, findes ekstremfattigkær med værdifuld vegetation bestående af **benbræk**, **rundbladet soldug**, **liden soldug**, **hvid næbfrø**, **klokke-ensian**, **plettet gøgeurt**, **mose-troldurt**, **smalbladet kæruld** og **nordsø-kogleaks**. Mellem søen og Filsø Hede findes et større moseområde, hvor der i den nordlige del er en meget varieret og righoldig vegetation. Her er bl.a. registreret et overgangsrigkær med fine bestande af **kødfarvet gøgeurt**, **maj-gøgeurt** og **plettet gøgeurt**. Derudover findes der på lokaliteten **klokke-ensian**, **liden soldug**, **rundbladet soldug**, **benbræk**, **mose-troldurt**, **høst-star**, **sand-siv**, **klit-kællingetand**, **knude-firling**, **djævels-bid**, **mose-pors**, **kær-trehage**, **tredeelt egebregne** og **tørvemosser**.

Engene, der ligger i tilknytning til Filsø, er generelt af lav værdi, da de drives forholdsvis intensivt med gødskning og omlægning. Dog findes der mod vest et par lokaliteter, der har en høj naturkvalitet. På den ene findes overgangsrigkær med en meget stor bestand af **maj-gøgeurt**, mens der på den anden findes ekstremfattigkær med arter som **klokke-ensian**, **benbræk**, **mose-pors**, **klokkelyng** og **tranebær**.

Heder ved Filsø

Moseområderne omkring Filsø danner en glidende overgang til hede. Disse har en middel til høj naturværdi. Øst for søen er heden en mosaik af lyng- og græshede. Generelt er heden meget kulturpåvirket, bl.a. er den kraftigt drænet i form af grøfter. Vest for søen, ved Kirkeodde, er heden primært en aldrende lynghede under kraftig tilgroning med **bjerg-fyr**, **bævreasp**, **dunbirk** og **almindelig røn**. Dette areal indgår i klithedeprojektet – se nedenfor. Nord for søen findes en højt værdisat hede ved Kløvbakken. Her dominerer **revling** sammen med **bølget bunke**. Dele er under tilgroning med eg, røn og fyr, men der findes også fine områder med **guldblomme**, **farvevisse**, **engelsk visse** og **lav skorsoner**. Et lille, men spændende hedeområde findes nordvest for Kirkeodde. Lyngheden her indeholder fugtige partier, hvor der vokser arter som **klokke-ensian**, **benbræk**, **liden soldug**, **nordsø-kogleaks**, **mose-pors** og **klokkelyng**. De fine områder er dog truet af tilgroning med **blåtop**, pil og fyr.

Fuglelivet

Filsø og det tilstødende natur- og landbrugsområde har lige fra gammel tid været kendt som en yderst god fuglelokalitet, og især i perioden før de sidste afvandinger var fuglelivet ved søen i særklasse.

I nyere tid er området bl.a. kendt for ynglende **rørdrum**, **toppet lappedykker**, **knopsvane**, **grågås**, **krikand**, **atlingand**, **skeand**, **rørhøg**, **hedehøg**, **vandrikse**, **plettet rørvagtel**, **blishøne**, **vibe**, **dobbeltbekkasin**, **hedelærke**, **nattergal**, **græshoppesanger**, **skægmejse** og **fyrremejse**, hvoraf flere står på EF-fuglebeskyttelsesdirektivets bilag 1. Tidligere ynglede også arter som **urflugt** og **tinksmed** i de hede- og hedemoseområder, der støder op til søen. I de tilgrænsende landbrugsområder yngler også arter som **vagtel** og **slørugle**, og frem til begyndelsen af 1990'erne fandtes også den sjældne **kirkeugle** ynglende i landbrugsbygningerne på godset.

I træktiden er samspillet mellem søen og landbrugsområderne især af betydning for en lang række vandfugle, og blandt de mest talrige arter forekommer **pibesvane**, **sangsvane**, **kortnæbbet gås**, **grågås**, **pibeand**, **krikand**, **gråand**, **spidsand**, **skeand**, **taffeland**, **troidand**, **hvinand**, **stor skallesluger**, **blishøne**, **hjejle** og **vibe**. Flere af disse forekommer ved Filsø i antal af international betydning. Hertil kommer en lang række andre arter, som er truffet i området, og blandt disse er **blå kærhøg**, **duehøg**, **fjeldvåge**, **musvåge**, **fiskeørn**, **dværgfalk**, **vandrefalk**. Desuden ses **landsvale** og **stær** i meget store flokke om foråret og om efteråret, hvor de ofte overnatter i de tagrørsskove, som omkranser store dele af Filsø.

Samlet set er Filsø-området en uhyre vigtig lokalitet for såvel ynglende som trækkende fugle, og f.eks. kan stort set hele den samlede bestand af ynglende kortnæbbede gæs fra Svalbard (ca. 35.000 individer) ses på lokaliteten i en periode om efteråret.

Figur 12. Kortnæbbede gæs på marker ved Filsø.

Oddere

Odderen er registreret både i 2004 og i 1998/1999 i Fidde Strøm, der er tilløbet til Filsø, og i Henne Mølleå. I 1998/1999 var markeringstætheden høj, hvilket tyder på, at der findes et pænt antal individer i området.

Filsø Hede

Filsø Hede er et meget stort hedeområde, der er karakteriseret ved en stor variation i landskabselementer, terrænforhold og plantesamfund. Generelt er heden domineret af **revling** og **hedelyng** med indslag af **bølget bunke**, **mosebølle** og **kløkkelyng**.

Den nordlige del af lokaliteten (umiddelbart syd for vejen til Henne Mølleå's udløb) er karakteriseret af en række høje klitter, heraf nogle med vindbrud. Vegetationen på klittoppene består af lavhede/sandskæghede med laver, **sandskæg**, **blåmunke**, **bølget bunke** og **sand-star**. På nordvendte skråninger findes revling/lynghede. Den centrale del af heden er en blanding af klitter og mere flade områder med lavninger af varierende størrelser. De tørre dele er domineret af **hedelyng** og **revling** med **bølget bunke**, **sand-hjælme**, **krybende pil** og **mosebølle**. Her er desuden registreret **guldblomme**, **kattetod**, **plettet gøgeurt**, **bakke-nellike**, **klit-rose**,

farve-visse, engelsk visse, knude-firling og spæd mælkeurt. De fugtige lavninger er generelt domineret af **blåtop**. I nogle få lavninger centralt på heden findes nogle få **klokke-ensian**, enkelte med æg af den sjældne og rødlistede dagsommerfugl, **ensian-blåfugl**. Mod øst findes større sammenhængende moseområder, hvor **blåtop** og **klokkelyng** dominerer. Hist og her findes **klokke-ensian, brun næbfrø, liden soldug, benbræk** og **mose-pors**.

Fuglelivet på Filsø Hede omfatter i dag bl.a. ynglende **stor regnspove, hedelærke, stor tornskade** og **bynkefugl**. Tidligere var heden også én af de klassiske lokaliteter for **urfugl**, som nu er uddød som dansk ynglefugl.

Samlet vurdering

International betydning

Filsø og Filsø Hede udgør et meget stort og værdifuldt naturområde, der har stor betydning både på nationalt og europæisk plan. Det gælder for klithedens vedkommende, der er en truet naturtype i Europa og derfor højt prioriteret af EU. Det gælder også for den kortnæbbede gås, der bruger området ved Filsø som en vigtig rasteplads på dens træk mellem ynglepladserne på Svalbard og overvintringsområderne i Holland og Belgien. Derudover rummer området et væld af forskellige naturtyper spændende fra fattigkær til rigkær samt fra klitter til heder og overdrev. Det betyder, at der findes en meget stor artsrigdom af planter og dyr.

Vandstandshævningerne i 1990'erne ved Filsø og næringsstofreduktionen har klart forbedret søens kvalitet, men søen er stadig næringsstof- og okkerbelastet. Det kunne overvejes at gennemføre yderligere vandstands-hævninger, dels for at føre søen tilbage til den oprindelige størrelse, dels for at mindske tilførslen af okker til søen.

Man kunne forbedre spredningskorridorerne i området ved at ekstensivere landsbrugsdriften på nogle arealer mellem Filsø-området og Filsø Ø og videre til Søvig Sund.

Værdi- og målsætning

De beskrevne områder omfatter mange §3-arealer af forskellig størrelse og naturtype. Cirka halvdelen af lokaliteterne opfylder den højeste målsætning, heriblandt den store Filsø Hede. De resterende har en lav til middel værdi og opfylder på nuværende tidspunkt ikke målsætningen. Det gælder bl.a. for nogle englokaliteter, der dyrkes relativt intensivt og det gælder også for nogle af de store mose- og hedearealer, der omkranser Filsø. Disse er kulturpåvirkede bl.a. i form af grøftning. Dele af områderne er meget tilgroede med træer og **tagrør**. Naturkvaliteten ville således kunne hæves ved at rydde træer og buske og efterfølgende indføre ekstensiv græsning.

Behov for pleje og ekstensivering

- Rydning af dele af pilekrattet i moserne ved Filsø og efterfølgende afgræsning.
- Ekstensivering af kulturrenge i tilknytning til Filsø.
- Afskrælning af blåtoplavninger på Filsø Hede for at forbedre forholdene for **klokke-ensian**, soldug, næbfrø m.fl.

Klithedeprojekt

Indsats for at forbedre klitheden

Langs den jyske vestkyst strækker sig et storslået klitlandskab. Klitheden er her hjemsted for en lang række dyr og planter, der er helt afhængige af denne naturtype. Mange steder er klitheden i dag på tilbage-tog, eftersom

den gror til i skov og græs, og sumpede lavninger er i tidens løb blevet drænet.

Skov- og Naturstyrelsens skovdistrikter samt Nordjyllands-, Viborg-, Ribe- og Sønderjyllands amter og Forsvaret er gået sammen i en fælles indsats for at forbedre forholdene for klitheden. Plejeindsatsen omfatter: mosaikafbrænding, rydning af massiv opvækst, genskabelse af naturlig afvanding, genskabelse af paddelokaliteter samt etablering af græsning og slåning.

I Danmark omfatter klitheden knap 50.000 ha, hvilket svarer til ca. 1% af landets areal. Med projektet plejes godt 10% af den samlede klithede. I Ribe Amt er Filsø Hede, Lyngbo Hede, Kallesmærsk Hede og hederne på Fanø en del af det samlede projektområde.

EU støtter klithedeprojektet gennem LIFE-ordningen, da klitheden er sjælden på europæisk plan. Projektet startede 1. november 2001 og løber over 5 år.

Plejeområdet ved Filsø Hede omfatter ca. 375 ha. I perioden 2003-2005 ryddes heden først for trævækst og derefter foretages afbrændninger i mosaikker for at forynge lyngen.

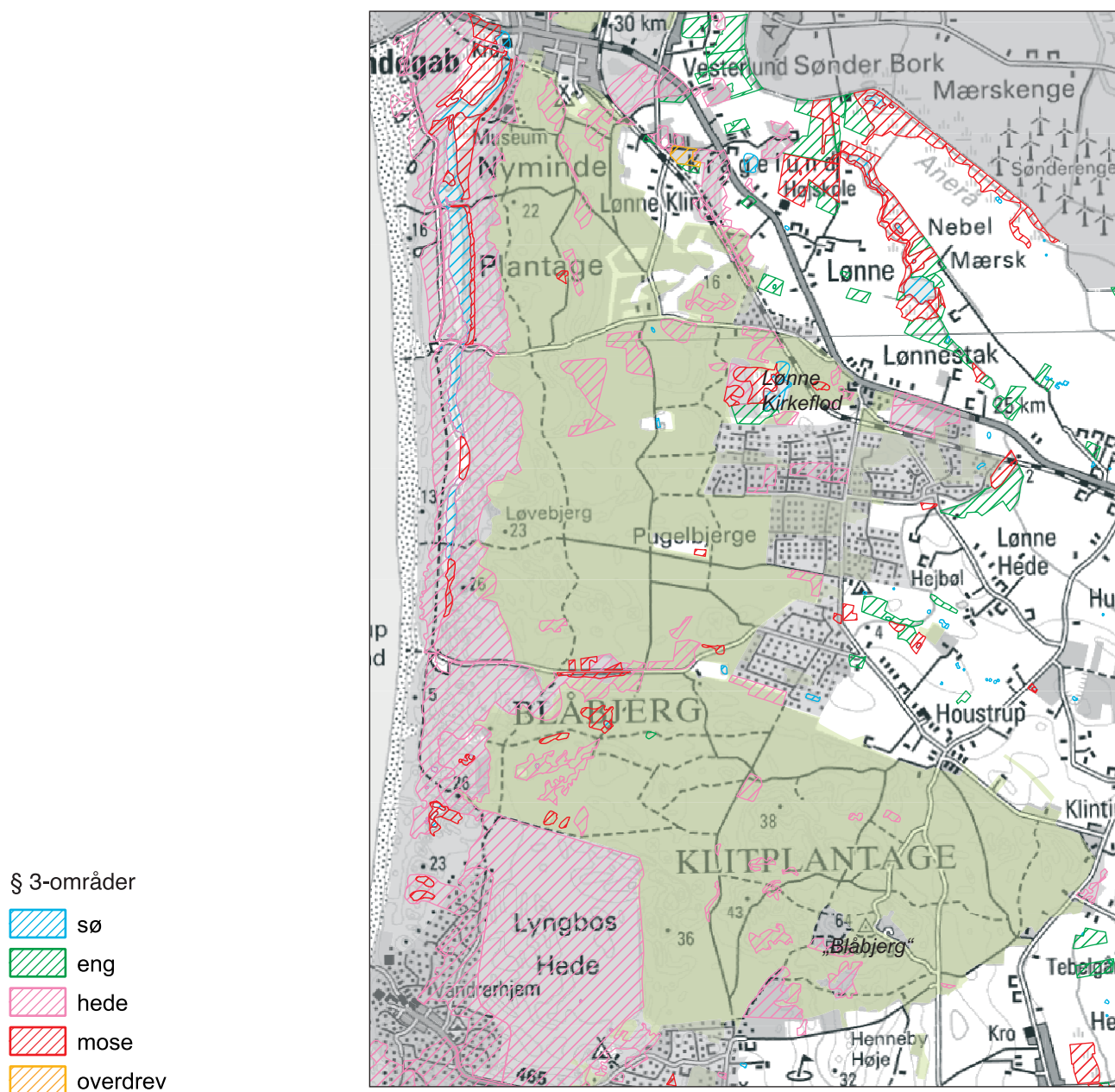
Figur 13. Filsø Hede.

Overvågning og behov for overvågning

- Som led i det nationale overvågningsprogram (NOVANA), er der udlagt et prøvefelt på Filsø Hede for årligt at følge vegetationsudviklingen.
- **Odder** overvåges hvert 6. år som en del af det nationale overvågningsprogram (NOVANA).
- Man bør følge udviklingen for nogle af de mange rød- og gullistede arter i og ved Filsø, f.eks. **korsarve**, **fin kæruld**, **vandpeber-bækarve** m.fl.

4.3 Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Klitplantage

Lyngbo Hede er med sine 236 ha én af amtets største heder. Sammen med den 4600 ha store Blåbjerg-Nyminde Klitplantage udgør området en væsentlig del af naturarealet i kommunen. I hovedindsatsområdet medtages ikke den del af Nyminde Klitplantage, der ligger nord for Nymindegab.

Figur 14. Kort over Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Klitplantage.

Kendelsesfredninger

Lyngbo Hede blev fredet i 1966 med det formål at bevare klit- og hedearealerne. Det fredede areal omfatter 236 ha.

Et område på 50 ha ved Lønne Kirkeflod blev fredet i 1979 med det formål at bevare plante- og dyrelivet.

EF-habitatområde

Internationalt beskyttelsesområde

Lyngbo Hede og den sydvestlige del af Blåbjerg Klitplantage er udpeget som EF-habitatområde på grundlag af bl.a. følgende naturtyper: „Stabile kystklitter med urteagtig vegetation“, „kystklitter med dværgbuskvegetation“, „kystklitter med selvsåede bestande af hjemmehørende træarter“ og „fugtige klitlavninger“.

På flyvesand

Geologi

Jordbunden under Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Klitplantage består primært af flyvesand, som er bragt til ved hjælp af havets og vindens kræfter.

Historie

Kunstmaleren Chresten Lyngbo solgte heden til staten i 1965. Han betingede sig, at heden blev fredet af hensyn til planter og dyr. Heden hører i dag under Oxbøl Statsskovdistrikt.

Blåbjerg-Nyminde Klitplantage er anlagt i 1878 efter loven om dæmpning af sandflugt trådte i kraft. Formålet var at dæmpe klitternes vandring og den udbredte sandflugt, som hærgede for et par hundrede år siden. Plantagen ejes af Miljøministeriet og hører under Oxbøl Statsskovdistrikt.

I plantagen findes klitten „Blåbjerg“ på 64 m. o. h., som kommunen er opkaldt efter. Blåbjerg fungerede tidligere som sømærke, fordi det tydeligt kunne ses fra havet. Klitten har sit navn, fordi den på afstand ligner et fjernt, blå bjerg.

Danmarks største bestand af krondyr

Oksbøl Krondyrreservat

Lyngbo Hede og Blåbjerg-Nyminde Klitplantage indgår i det 16.254 ha store Krondyrreservat. Det er et reservat, som blev oprettet i midten af 1940'erne og som består af arealer ejet af Forsvaret og Skov- og Naturstyrelsen. Formålet er at opretholde en stor og sund bestand af den oprindelige stamme af **krondyr**, uden at den bliver så stor, at den forårsager uacceptable skader på land- og skovbruget i området. Størstedelen af reservatet ligger i Blåvandshuk Kommune, mens en mindre del af reservatet ligger i Blåbjerg Kommune. Området består af åbne hedearealer vekslende med skovområder, hvilket udgør et ideelt leveområde for krondyrene, som kan søge føde på de åbne områder og dækning i skovene. I foråret 2005 blev reservatets bestand af **krondyr** skønnet til at være på ca. 1300 dyr, hvilket er Danmarks største bestand.

Figur 15. Lyngbo Hede set fra „Tuttesbjerg“.

Lyngbo Hede

Naturindhold

Den fredede hede består af kystklitter i forskellig størrelse og ind imellem findes fugtige klitlavninger. Vegetationen består af en mosaik af lyng- og revlinghede på de tørre dele, mens kløkkelynghede dominerer i de fugtige lavninger. Heden rummer en usædvanlig righoldig vegetation, hvor sjældne og karakteristiske arter findes i store bestande. **Hedelyng**, **revling** og **kløkke-lyng** dominerer og der findes en usædvanlig stor bestand af den halvsjældne **kløkke-ensian** (tusinder). Derudover findes **klit-vintergrøn**, **fin bunke**, **guldblomme**, **klit-rose**, **benbræk**, **mangestænglet sumpstrå**, **enskættet sumpstrå**, **brun næbfrø**, **liden soldug**, **rundbladet soldug**, **mose-troldurt**, **sand-siv**, **håret visse** og mange andre karakteristiske hede- og mosearter. Den uønskede **bjerg-fyr** findes spredt på heden. Desuden er **mark-firben** registreret på heden.

Som fuglelokalitet er Lyngbo Hede i dag kendt for fåtallige ynglefuglearter som **stor regnspove**, **hedelærke**, **sortstrubet bynkefugl** og **rødrygget tornskade**. Urfuglen ynglede frem til begyndelsen af 1970'erne med 8-10 par, og lokaliteten var frem til dens forsvinden fra dansk natur én af de vigtigste på egnen.

Blåbjerg-Nyminde Klitplantage

Ud af plantagens samlede areal på 4600 ha, er godt halvdelen bevokset med træer. Det er primært nåletræer som **bjerg-fyr**, **skov-fyr**, **østrigsk fyr** og **sitka-gran**. I de senere år er flere løvtræer som bøg, eg og birk samt bærbuske blevet plantet for at skabe en mere stabil og varieret skov til gavn for dyreliv og friluftsliv. Syd for Blåbjerg findes egekrat, som er rester af den tidligere udbredte egeskov langs Vestkysten. Ligesom de mere kendte løvklitter i Kærgård Plantage, er egne tilsandene, således at man kun ser trætoppene ovenfor jordoverfladen. Spredt i plantagen findes en del hede- og moselokaliteter. En del er små og under kraftig tilgroning med bl.a. **bjerg-fyr** og har en lav naturkvalitet. Andre er større og indeholder værdifulde plantesamfund. Især er fugtige heder interessante med arter som **kløkke-ensian**, **hvid næbfrø**, **brun næbfrø**, **benbræk**, **kløkkelyng**, **rundbladet soldug**, **liden soldug**, **mose-troldurt** og **mangestænglet sumpstrå**.

I plantageområderne findes fåtallige ynglefugle som **duchøg**, **natravn**, **grønspætte**, **vendehals**, **hedelærke**, **rødrygget tornskade**, **gråsiken** og **lille korsnæb**. I vinterhalvåret er lokaliteterne vigtige fødesøgnings- og rastoområder for en lang række mere almindelige rov- og småfugle. Kendskabet til fuglelivet i disse klitplantager er i øvrigt ringe, og lokaliteterne bør undersøges nærmere.

Lønne Kirkeflod

I den nordøstlige del af klitplantagen ligger den temporære hedesø, Lønne Kirkeflod. Her er undervandsvegetationen domineret af grundskudsplanten **strandbo**. Der findes også en bestand af den sjældne og sårbare **strandtudse**. Det er en art, som er afhængig af temporære søer, da den ikke kan klare konkurrencen med fisk. Fuglelivet er kun dårligt kendt, men blandt de registrerede ynglefugle i nyere tid er **knopsvane**, **krikand**, **vandrikse**, **vibe** og **rødben**. I vinterhalvåret er der observeret op mod 70 grågæs, men ellers er lokaliteten tilsyneladende af ringe betydning for fuglelivet i træktiden.

Samlet vurdering

International værdi

Lyngbo Hede er en meget stor og landskabelig flot hede, der med sit kupe-rede kliterræn udgør et vigtigt leveområde for en lang række dyr og planter.

Det er således en vigtig hede regionalt, såvel på nationalt – og på europæisk plan, da den indgår i et stort og sammenhængende klithedekompleks – en naturtype der er højt prioriteret i EU-sammenhæng. Den store Blåbjerg-Nyminde Klitplantage ligger i sammenhæng med Lyngbo Hede, Hennegårds Klitter og Nymindestrømmen og udgør et vigtigt naturområde. Specielt indeholder løvklitterne og nogle hedemoser værdifulde plantesamfund. Hele området er desuden af stor betydning for den store bestand af **krondyr**.

Værdi- og målsætning

Lyngbo Hede opfylder den højeste målsætning med sin varierede og righoldige vegetation. Med den rette pleje fremover vil heden kunne bevare den høje værdi. Kun nogle få af lokaliteterne i Blåbjerg-Nyminde Plantage opfylder den højeste målsætning. Det gælder nogle fugtige heder og hedemoser nord for Lyngbo Hede og ved Lønne Kirkeflod. Generelt opfylder lokaliteterne ikke målsætningen, primært på grund af tilgroning med **bjerg-fyr**. Dertil kommer at der sker en ringe foryngelse af hedelyngen, det kunne afhjælpes ved at indføre en passende driftsform eller jævnlig afbrænding.

Behov for pleje og ekstensivering

- Rydning af træopvækst på hederne i Blåbjerg-Nyminde Klitplantage.
- Foryngelse af lyngen i form af afbrænding/græsning på hederne i klitplantagen.

Klithedeprojekt

Lyngbo Hede indgår i klithedeprojektet, som er nærmere beskrevet i afsnit 4.2. Heden er blevet ryddet for **bjerg-fyr** og afbrændt i mosaikker i flere omgange indenfor de seneste år.

I den vestlige og sydlige del af heden blev der i 1966 anlagt en kanal for at bortlede overfladevand i ekstreme nedbørssituationer fra det nærliggende Henne Strand sommerhusområde. Kanalen har en drænende effekt på heden, hvilket betyder at våde partier hurtigere udtørres, eller helt mangler i forår og sommer. Ved at rørlægge en del af strækningen og opføre tre stemmeværker i form af rørbroer, kan man sikre en lokal vandstandshævning på heden uden at det får indflydelse på grundvandstanden i sommerhusområdet. Det er et arbejde som er udført i 2005.

Behov for overvågning

- Man bør følge effekterne af plejetiltagene i klithedeprojektet.
- Man kunne evt. følge bestanden af den rødlistede art, **fin bunke** og nogle af de øvrige sjældne arter på Lyngbo Hede eller i nogle af hedemoserne i Blåbjerg-Nyminde Klitplantage.
- Overvåge bestanden af **strand-tudse** ved Lønne Kirkeflod.
- Undersøge fuglelivet i hede- og klitplantageområderne.

I den nordvestlige del af kommunen ligger Nymindestrømmen, der er en arm af Ringkøbing Fjord. Gødel Kanal er et grænsevandløb til Ringkøbing Amt og den har sit udløb i Nymindestrømmen. Hovedindsatsområdet omfatter kun den vestlige del af Gødel Kanal.

<i>Landskabsfredninger</i>	Kendelsesfredninger Nymindestrømmen med tilhørende klitarealer, i alt 420 ha, blev i 1947 fredet med det formål at beskytte landskabet. Arealerne ejes af Miljøministeriet. I 1977 blev arealer mellem Tipperne og Nymindegab fredet, også med det formål at beskytte landskabet. Fredningen omfatter i alt 2600 ha, heraf ligger de 112 ha i Blåbjerg Kommune. Arealerne ejes både af private og af Miljøministeriet.
<i>Fiskeboder</i>	I Nyminde Plantage, lidt vest for Løvebjerg, findes rester af fiskeboder fra tiden 1880-1900. Fiskeboderne lå ved det daværende udløb til Ringkøbing Fjord. I 1977 blev der lavet en fredning for at holde arealerne omkring tomterne, så tomterne vedbliver at være synlige i landskabet.
<i>EF-habitatområde</i>	Internationalt beskyttelsesområde Nymindestrømmen og dele af Gødel Kanal er sammen med Ringkøbing Fjord udpeget som EF-habitatområde på baggrund af en række dyr, planter og naturtyper som f.eks.: havlampret, odder, vandranke, „stabile kystklitter med urteagtig vegetation“, „kystklitter med dværgbuskvegetation“, „fugtige klitlavninger“, „næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks“ og „rigkær“.
<i>Beskyttelse af fuglelivet</i>	Området er desuden udlagt som EF-fuglebeskyttelsesområde, som er udpeget på baggrund af en lang række yngle- og trækfugle. Endvidere ligger området i Ramsarområde.
<i>Afsnøret å</i>	Geologi Nymindestrømmen er opstået ved en afsnøring af Skjern Å's tidligere udløb til Vesterhavet. Nymindestrømmen er omgivet af klitter, der er dannet af sandaflejringer fra havet. Gødel Kanal løber primært i nyere dannet markområde i den sydlige ende af Ringkøbing Fjord. Vandløbet modtager vand fra Anerå og Sønderå og har sit udløb i Nymindestrømmen. Vandløbet har tidligere fungeret som en naturlig forbindelse mellem Værnsande og Nymindestrømmen, men den forbindelse findes ikke mere.
<i>Havgabets vandring</i>	Historie Forbindelsen mellem havet og Ringkøbing Fjord var i midten af det 17. århundrede et bredt gab ca. 10 km nord for Nymindegab. Herfra „vandrede“ udløbet mod syd. Det nåede i 1845 sin sydligste position ved Houstrup Strand. Årsagerne til denne vandring var, at sand transporteres og aflejres af havet samt havets gennembrud under stormflod og sand-flugt. I 1845 blev der lidt syd for Nymindegab skabt en kunstig forbindelse mellem hav og fjord. Løbet blev ikke effektivt sikret, og snart begyndte den gammelkendte vandring mod syd. I 1931 blev kanalen og slusen ved Hvide Sande taget i brug, så siden da har udløbet ligget fast.
<i>Kunstig kanal</i>	I det oprindelige åsystem anlagde man i 1861 Gødel Kanal på 3,5 km lang strækning for at skabe forbedrede afvandingsforhold i engområderne. Kun den nederste del af vandløbet (1,5 km) lod man løbe i sit naturlige forløb. Ved tilløbet af Anerå er der anlagt en pumpestation. På den midterste strækning blev der i sidste halvdel af 1800-tallet anlagt lave jorddiger for at beskytte mod oversvømmelser. Digerne mistede deres betydning efter etablering af slusen i Hvide Sande i 1931.

Figur 17. Nymindestrømmen set fra Nymindegab.

Nymindestrømmen

Naturindhold

Nymindestrømmen består af et antal indbyrdes forbundne bassiner (søer). Den er relativ næringsfattig og påvirket af saltvand fra Ringkøbing Fjord og af saltrigt grundvand (bortset fra det sydligste bassin). Undervandsvegetationen i den sydlige del er domineret af arter med en snæver tilknytning til ferske vandområder, herunder den rødlistede art, **rødlig vandaks**. Den nordlige del er domineret af arter, der alle forekommer i ferskvand, men som også tåler at vokse i svagt salt vand, som f.eks. den gullistede art, **brodbladet vandaks**. Rørsumpen er domineret af **tagrør**, men der findes derudover en lang række andre arter.

Rigkær

Langs hele Nymindestrømmen findes fugtige lavninger med gamle kalkaflejringer fra muslingeskaller. Det giver ophav til meget artsrige rigkær, hvilket er en sjælden vegetationstype i Ribe Amt. **Tagrør** dominerer, men der findes derudover et væld af mere eller mindre sjældne arter. **Sump-hul-læbe** og **leverurt** findes hist og her, arter som ellers kun er registreret to andre steder i Ribe Amt. Derudover kan nævnes **vibefedt**, **eng-troldurt**, **kødfarvet gøgeurt**, **maj-gøgeurt**, **slangetunge**, **klit-vintergrøn**, **festgræs**, **kær-fladbælg**, **kær-trehage**, **knude-firling** og **trindstænglet star**. Rigkærsvegetationen er i mosaik med fattigkær og her kan man også finde en lang række interessante arter som **liden ulvefod**, **tusindfrø**, **guldblomme**, **plettet gøgeurt**, **klokke-ensian**, **fåblomstret kogleaks**, **mose-troldurt**, **sand-siv**, **klit-siv**, **klit-kællingetand**, **tranebær**, **rundbladet soldug**, **liden soldug**, **høst-star** og **butfinnet mangeløv**. Indmellem findes mindre partier med strandengspræg, hvor man kan støde på arter som **harril**, **mark-rødtop**, **strand-vejbred** og **strand-trehage**.

Klitter og klithede

Nymindestrømmen er omgivet af kuperede klitter. Disse domineres af **sand-hjælme** og **rød svingel**. På afblæsningsfladerne findes en mosaik af grå/grøn klit og klithede. Fladen domineres af **revling**, **hedelyng**, laver og mosser. Her findes bl.a. de typiske mosser, **snotand**, **ene-jomfruhår** og **hårspidset jomfruhår** sammen med mange forskellige arter af laver, herunder rensdyrlav og bægerlav. Vegetationen er varieret og består bl.a. af **smalbladet timian**, **klit-fladbælg**, **strand-mandstro**, **sandskæg**, **bølget bunke**, **gråris**, **havtorn**, **gul snerre**, **strandarve**, **almindelig mælkeurt**, **stor skjaller**,

håret høgeurt, smalbladet høgeurt, almindelig engelsød, hunde-viol, sand-star, almindelig kællingetand og klit-kællingetand. Hist og her findes grupper af den indførte art, **rynket rose**, men disse vurderes til ikke at udgøre noget problem.

Gødel Kanal

Vandløbet er langsomt flydende og er noget okkerbelastet. Det huser en stor bestand af den meget sjældne og fredede vandplante, **vandranke**. Arten findes kun i nogle få vandløb i nærheden af Ringkøbing Fjord og Nr. Nisum Fjord. På trods af det huser Danmark en stor del af den samlede verdensbestand, og vi har derfor særlige forpligtigelser til at passe godt på arten.

På de vandløbsnære arealer findes enge og moser. Disse spænder fra lav til høj naturkvalitet. Dele er kulturprægede, mens andre har en fin, upåvirket vegetation med arter som **klit-siv, tigger-ranunkel, smalbladet kæruld, eng-kabbeleje, engkarse, kragefod, enskællet sumpstrå og engelskgræs.**

Figur 18. Den sjældne rigkærsart, sump-hullæbe.

Fuglelivet

For fuglene spiller mosaikken af naturtyper langs Nymindestrømmen en betydning hele året, og blandt ynglefuglene, der er registreret i området kan nævnes: **lille lappedykker**, **toppet lappedykker**, **gråstrubet lappedykker**, **rørdrum**, **krikand**, **spidsand**, **atlingand**, **troldand**, **vandrikse**, **dobbeltbekkasin**, **stor regnspove**, **fjordterne**, **mosehornugle**, **sortstrubet bynkefugl**, **rødrygget tornskade** og **stor tornskade**. Blandt trækfuglene optræder mange arter, men især dykænder som **taffelønd**, **troldand**, **hvinand** og **stor skallesluger** hører til blandt de mest talrige. Desuden ses også større forekomster af **knopsvane**, **sangsvane**, **gråand**, **blishøne** og **stær**.

Oddere

Odder blev registreret i Gødel Kanal både i 2004 og 1998/1999. Markeringstætheden var lav, hvilket tyder på at der er tale om få individer. For at forbedre Gødel Kanal som et oddervenligt vandløb, burde brinkerne være mindre stejle og bredvegetationen stedvis være højere med bedre muligheder for skjul.

Odderen er ikke eftersøgt i Nymindestrømmen, selvom området godt kunne være et velegnet levested for arten.

Naturperle

Samlet vurdering

Området ved Nymindestrømmen er ubetinget en naturperle. Landskabet er utroligt smukt med de kuperede klitter på begge sider af strømmen. Vegetationen er usædvanlig varieret, og da naturen samtidig er meget lidt påvirket af mennesket, er området levested for mange sjældne arter.

Som naturkorridor spiller området en vigtig rolle, da det udgør en ubrudt spredningsvej for planter og dyr langs den jyske Vesterhavskyst. Mod øst er der også god forbindelse til naturområder i Blåbjerg-Nyminde Plantage.

Der findes en del rekreativ færdsel i området, men da de fleste folk benytter de anlagte stier, veje og parkeringspladser, udgør denne færdsel ingen trussel for naturkvaliteten.

Vandranke

Gødel Kanal er et stærkt reguleret vandløb. Det har dog en stor værdi som levested for **vandranke**, som er udryddelsestruet på verdensplan. Bestanden i kanalen vurderes til at være levedygtig og stabil.

Værdi- og målsætning

Som følge af, at området ved Nymindestrømmen kun i lille grad er kulturopåvirket, opfylder langt hovedparten af lokaliteterne den højeste målsætning. Nogle få moser opfylder ikke den højeste målsætning pga. af en kraftig tilgroning med **tagrør**. På disse arealer kunne man overveje at indføre græsning for at få en mere varieret vegetation.

Halvdelen af lokaliteterne langs Gødel Kanal opfylder den højeste målsætning. For at de resterende også kan opfylde målsætningen, kræves en ekstensivering af driften.

Behov for pleje og ekstensivering

- Indføre græsning i moser, der er tilgroet med **tagrør**.
- Ekstensivere driften i engene ved Gødel Kanal.

Overvågning og behov for overvågning

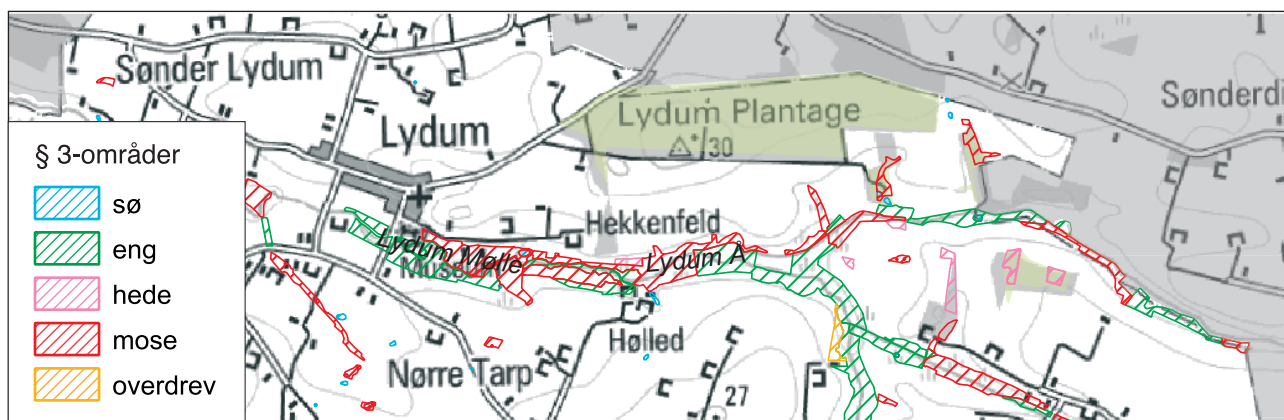
- **Vandranke** overvåges hvert 3. år som en del af det nationale overvågningsprogram (NOVANA).
- **Odder** overvåges hvert 6. år som led i NOVANA.

- Ved Nymindesgab er der, som led i NOVANA, udlagt et prøvefelt for årligt at følge vegetationsudviklingen i den grønne/grå klit.
- Man bør følge bestandene af nogle af de sjældne arter i rigkærsvvegetationen, f.eks. **sump-hullæbe** og **leverurt**.
- Fuglelivet bør undersøges nærmere.

4.5 Lydum Å

Vigtig spredningskorridor

Lydum Å har udløb til Ringkøbing Fjord og udgør på en del af strækningen grænsen mellem Ribe og Ringkøbing amter. Det er således en vigtig spredningskorridor for dyr og planter i den nordlige del af kommunen og amtet.

Figur 19. Kort over Lydum Å.

Geologi

Åen har sit udspring nær Strellev i Ølgod Kommune. På den del af strækningen, der løber i Ribe Amt, er åen nedskåret i Ølgod Bakkeø. Længere nedstrøms løber åen i nyere dannet marskland.

Historie

Lige som ved mange andre vandløb, har folk gennem tiden udnyttet vandets kraft. Lydum Mølle har helt tilbage fra 1300-tallet malet mel til egnens bønder. I begyndelsen af 1900-tallet blev møllen tillige indrettet til at producere strøm til landsbyen.

Naturindhold

Åen er reguleret på størstedelen af strækningen. I den smalle ådal findes en mosaik af enge og moser, mens der findes nogle ganske få hedestumper på kanten af ådalen. Generelt er naturkvaliteten lav til middel på lokaliteterne. Nogle partier er tørre på grund af dræning og grøftning og drives forholdsvis intensivt med gødsning. Dette giver sig udslag i en forarmet vegetation, hvor kulturarter dominerer. Andre områder ligger mere ekstensivt hen og her finder man typisk overgangsfattigkær med arter som **lyse-siv**, **mose-bunke**, **dynd-padderok**, **trævlekrone**, **angelik**, **eng-viol**, **kær-dueurt**, **almindelig star**, m.fl. Nogle få steder kan man finde ekstremfattigkærarter som **mose-troldurt**, **smalbladet kæruld**, **kragefod**, **bukkeblad** og tørvemosser. Indimellem findes partier, hvor **rørgræs** og **grå-pil** dominerer. Flere steder langs åen findes **kæmpe-bjørneklo** udbredt.

Lydum Mølle

Enge og moser

Oddere

Som det eneste sted i Ribe Amt, blev **odder** registeret i Lydum Å i 1996. Siden har arten bredt sig til store dele af amtet, og den blev igen registreret i Lydum Å såvel i 1998/1999 som 2004. I undersøgelsen i 1998/1999 var markeringsaktiviteten forholdsvis lav, hvilket tyder på, at der kun er tale om få individer. Det kan skyldes, at der ikke er tilknytning til større søer/mosehuller med gode fourageringsmuligheder.

Figur 20. Odderen findes i Lydum Å.

Værdifuld odderbiotop

Samlet vurdering

Det er en relativ kort strækning af Lydum Å, som løber i Blåbjerg Kommune. Det er dog en vigtig korridor i den nordlige del af kommunen, som forbinder naturområder i Ringkøbing Amt til naturområder øst for kommunen. Ikke mindst har åen betydning for odderen, der har været registreret i området gennem det seneste årti, bl.a. på et tidspunkt hvor arten ellers har været fraværende i amtet.

I den vestlige tredjedel af vandløbsstrækningen er der et stort hul i korridorstrukturen. Her dyrkes der intensivt helt op til vandløbet. Det ville være ønskeligt at ekstensivere disse arealer for at forbedre korridorforbindelsen, hvilket kunne gavne både floraen og odderen.

Åen er meget okkerbelastet, hvilket især skyldes tilførsel af okker fra Kovad Bæk. Vandkvaliteten kunne forbedres, hvis denne tilførsel blev stoppet.

Værdi- og målsætning

Naturarealerne langs åen har generelt en naturkvalitet, der ligger under middel. Der er ingen lokaliteter, der har fået tildelt den højeste målsætning, da det vurderes, at der er et begrænset naturforbedringspotentiale til stede. Cirka halvdelen af lokaliteterne opfylder den mellemste målsætning. For at den resterende del også kan opfylde denne målsætning bør man lave de tiltag, som er listet op nedenfor. Naturkvaliteten kunne eventuelt også forbedres ved at tilbageføre åen i dens naturlige slyngninger.

Behov for pleje og ekstensivering

- Ekstensivering af driften på kulturenge ved at hæve vandstanden og ophøre med gødkning og omlægning.
- Græsning på arealer uden drift.
- Etablering af faunapassager under broer for at sikre spredningen for odderen.
- Bekæmpelse af **kæmpe-bjørneklo**.
- Stoppe tilførslen af okker.
- Genslyngning af åen.

Naturgenopretningsprojekt

Ribe og Ringkøbing amter har i samarbejde lavet et naturopretningsprojekt ved Lydum Mølle i 2004/2005. Fisk, herunder laksen, har ikke tidligere kunnet passere møllen pga. spærringer. Der er nu blevet lavet fiskepassage og vandet er ført delvist tilbage i det oprindelige forløb på strækningen ved Lydum Mølle. Der ledes stadig lidt vand til møllen, så en turbine kan bruges til demonstration.

Overvågning

- **Odder** overvåges hvert 6. år som en del af det nationale overvågningsprogram (NOVANA).

4.6 Kystklitterne

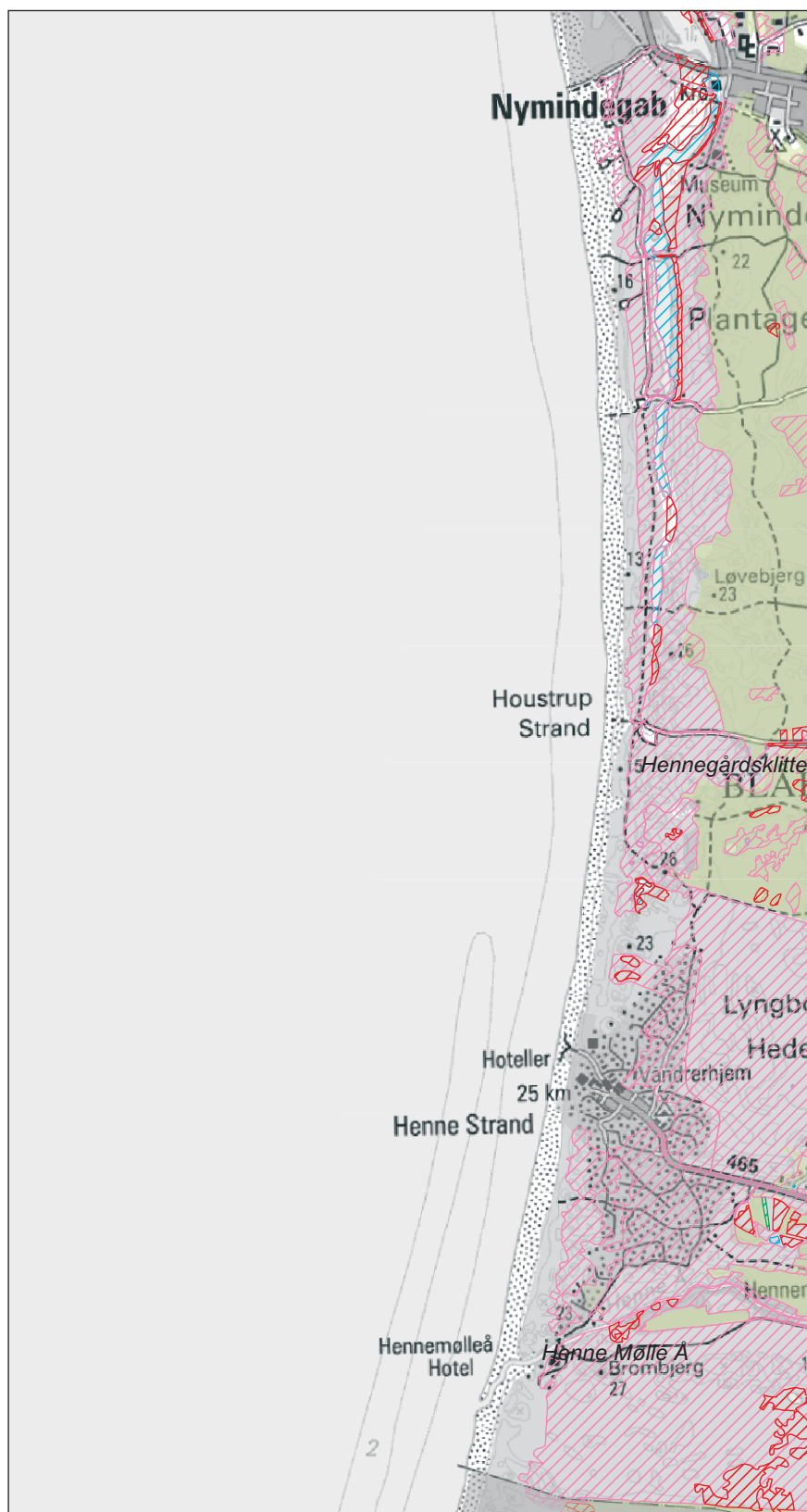
Følgende afsnit adskiller sig fra de øvrige hovedindsatsområder ved at rumme en naturtype, frem for et afgrænset geografisk område. Derfor vil der også forekomme overlap med nogle af de øvrige hovedindsatsområder.

Enestående natur

Klitterne langs Vesterhavet er som naturtype noget særligt. De store klitstrækninger er enestående nationalt set, men også i europæisk sammenhæng. Vestkysten er karakteriseret ved den brede forstrand med forklitdannelser, hvorefter klitrækkerne rejser sig markant. Klitterne er imidlertid sårbare over for indgreb og ukontrolleret færdsel, da de kan blive nedslidte med risiko for sandflugt. På den anden side er klitdæmpningsarbejdet også en trussel imod den enestående dynamiske ændringsproces, der hele tiden finder sted i klitområderne.

§ 3-områder

- sø
- eng
- hede
- mose
- overdrev

Figur 21. Kort over kystklitterne langs Blåbjerg Kommunes vestkyst.

<i>EF-habitatområde</i>	Internationalt beskyttelsesområde Kystklitterne ved Filsø Hede og på strækningen mellem Hennegårds Klitter og Nyminde-gab, er en del af et stort EF-habitatområde, som er udpeget bl.a. på grundlag af en række naturtyper på fattig jordbund som f.eks. „stabile kystklitter med urteagtig vegetation (grå klit og grønsvær-klit)“, „fugtige klitlavninger“, „tørre dværgbusksamfund (heder)“ og „hvide klitter og vandremiler“.
<i>Beskyttelse af fuglelivet</i>	Området ved Filsø Hede og langs Nymindestrømmen er desuden udpeget som EF-fuglebeskyttelsesområde og Ramsarområde (se 4.2 og 4.4).
<i>Klitfredning</i>	Fredninger Med klitfredningen er zonen langs kysten, som inkluderer havklitten, forstranden og et 300 meter bælte bag klitten fredet. De 300 meter regnes fra det sted, hvor en sammenhængende vegetation begynder. Fredningszonen gælder ikke i sommerhusområder. Fredningen har til formål at fastholde de danske kyster som frie og uforstyrrede landskaber. Ud fra naturbeskyttelsesmæssige interesser skal fredningen ligeledes sikre klitten som en levende og oprindelig naturtype med dens karakteristiske plante- og dyreliv. Endvidere skal klitfredningen sikre, at der ikke opstår risiko for øget sandflugt.
<i>Hennegårds Klitter</i>	Et område på 80 ha blev i 1993 landskabsfredet med det formål at sikre et åbent hedeareal og beskytte floraen og faunaen.
<i>Filsø Hede og Nymindestrømmen</i>	Klitarealer ved Filsø Hede og Nymindestrømmen er også omfattet af landskabsfredninger. Disse er særskilt beskrevet i afsnit 4.2 og 4.4.
<i>Et levende landskab</i>	Geologi De udbredte klitområder, som findes i Vestjylland, er skabt ved hjælp af havets og vindens kraft. Havet aflejrer sand på stranden, og vinden fører det ind over land, hvor det opfanges af forhindringer og danner klitter. Nedbrydning af klitter sker ligeledes ved hjælp af havets og vindens kraft, hvorfor klitten således er dynamisk og under konstant bevægelse og omdannelse. Oksbøl Krondyrreservat Klitterne indgår fra Hennegårds Klitter og nordpå til Nymindegab i det store Oksbøl Krondyrreservat, som er beskrevet under afsnit 4.3.
<i>Sandflugtsdæmpning</i>	Historie For et par hundrede år siden hærgede en voldsom sandflugt langs den jyske vestkyst. Sandflugten antages at skyldes klimatiske forhold samt menneskers overudnyttelse af arealerne til kreaturgræsning, hugst, tørvegravning m.v. De store problemer forårsaget af sandflugten gjorde det nødvendigt, at der blev gjort en indsats for at dæmpe sandflugten. Før 1867 var det ejeren af sandflugtsarealer, som var forpligtet til at betale for dæmpningsarbejdet, men fra 1867 overgik pligten i et vist omfang til det offentlige. I 1935 overgik dæmpningsarbejdet på klitfredede arealer helt til det offentlige. Der er flere metoder til at dæmpe sandflugt. Ved at udjævne skarpe kanter kan klitten formes, så vinden afbøjes og ikke finder angrebepunkter. Fyrregrene sættes eller udlægges i slugter og større vindbrud, hvorved grenene kan opfange flyvesandet. Når klitten er formet, kan dæmpnings-

arbejdet fuldføres ved tilplantning med hjælme. Denne græsart har specielt tilpasset sig forholdene i den levende klit, og er velegnet til at binde sandet og brede sig i klitten.

Naturindhold

Eftersom det ikke er hele klitområdet fra forstrand til den bagerste række af klitter, der er beskyttet af Naturbeskyttelsesloven § 3, er der ikke foretaget planteregistreringer for hele området i forbindelse med amtets Naturkvalitetsplanlægning. Det er kun klitarealer med hedevegetation, der er omfattet af § 3-beskyttelsen. Følgende beskrivelse af klitterne i Blåbjerg Kommune er primært en beskrivelse af § 3-arealerne. Som det kan ses på kortbilag 1 drejer det sig om en lille andel af det samlede klitareal.

Hennegårds Klitter

Den kuperede klithede består af en mosaik af lynghede, revlinghede og græsagtig hede. Den græsagtige hede domineres af **sand-hjælme**, **bølget bunke** og **sandskæg**. På flere af klitterne findes vindbrud. Heden er meget artsrig, man finder f.eks. arter som **engelsk visse**, **smalbladet høgeurt**, **almindelig engelsød**, **klit-rose**, **liden klokke**, **almindelig pimperlille**, **hunde-viol**, **almindelig mælkeurt**, **smalbladet timian** og **spids øjentrøst**. **Rynket rose** findes kun spredt, hvorimod den invasive mos, **stjerne-bred-ribbe** findes almindeligt og den kan på sigt blive en trussel for hedens plantesamfund. I heden findes også flere fugtige lavninger og klitsøer. De fleste små lavninger er tilgroet med **gråris** og trænger til rydning. I nogle af de større klitlavninger/moser findes værdifulde plante-samfund, hvor **gråris**, **tagrør**, **blåtop** og **almindelig sumpstrå** dominerer, men hvor der også findes en lang række af karakteristiske og sjældne arter: **klit-vintergrøn**, **femradet ulvefod**, **liden ulvefod**, **plettet gøgeurt**, **tusindfrø**, **høst-star**, **dværgstar**, **mose-troldurt**, **sand-siv**, **klit-siv**, **mangestænglet sumpstrå**, **rundbladet soldug** foruden mange andre mere almindelige arter.

Figur 22. Klitlavning ved Hennegårds Klitter.

Henne Strand

Klitområdet ved Henne Strand er stærkt præget af det tæt bebyggede sommerhusområde. Klitheden er kuperet og præges af det veludviklede netværk af grusveje og den tætte bebyggelse. **Hedelyng** dominerer sammen

med **revling**, og på klittoppene findes græsagtig hede med **sand-hjælme**, **sand-star** og **sandskæg**. Området mod syd er præget af mange **bjerg-fyr**, **rynket rose** og **grå-ris**, mens området mod nord er mere naturpræget. Hist og her findes arter som **klit-rose**, **tormentil**, **engelsk visse**, **almindelig pimpernelle**, **almindelig engelsød**, **blåmunke** og **mose-bølle**. Spredt findes den invasive mos, **stjerne-bredribbe**. Nogle få steder findes fugtige partier med mosearter som **klokkelyng**, **sand-siv**, **grøn star** og **smalbladet kæruld**.

Udløbet ved Henne Mølleå

Klitområdet ved udløbet for Henne Mølleå er ikke omfattet af §3 i naturbeskyttelsesloven, da naturtypen falder ind under den såkaldte „grønne klit“. Plantelisten fra denne lokalitet giver dog et godt billede af, hvilken frodig vegetation man finder mellem de yderste hvide klitter og klitheden. Dominerende arter er **sand-hjælme**, **rød svingel** og **gråris**. Derudover findes en lang række forskellige arter, hvoraf kan nævnes **klit-rose**, **strand-fladbælg**, **blodrød storkenæb**, **gul snerre**, **almindelig kongepen**, **almindelig kællingetand**, **muse-vikke**, **almindelig røllike**, **bidende stenurt**, **klit-stedmoderblomst**, **smalbladet høgeurt**, **almindelig mælkeurt** og **havtorn**. Det er en værdifuld natur, som kun i mindre grad er truet af **rynket rose** og den rekreative færdsel.

Figur 23. Blodrød storkenæb, som findes spredt i klitterne.

Fuglelivet

Fuglelivet i klitterne er generelt set ikke særlig rigt på arter og antallet af de forekommende arter er ikke særligt store. Typiske ynglefugle er almindelige arter som **sanglærke**, **engpiber**, **hvid vipstjert**, **bynkefugl** og **stenpikker**, men i dele af klitområderne i Blåbjerg Kommune findes også fåtallige og sjældne arter som **huldue**, **sortstrubet bynkefugl** og **rødrygget tornskade**. Ved klitfoden og på strandene findes desuden ynglefugle som **stor præstekrave** og **havterne**.

I træktiderne fungerer klitterne ofte som ledelinier for trækkende landfugle (især rov-, krage- og spurvefugle), og nogle arter gør også kortvarige raste- og fødesøgningsophold i denne kystnære naturtype.

Værdifuld naturkorridor

Samlet vurdering

Klitstrækningen i Blåbjerg Kommune er et landskabeligt meget værdifuldt naturområde. Som naturkorridor spiller den en vigtig rolle, da den udgør en ubrudt spredningsvej for planter og dyr langs den jyske Vesterhavskyst. Dog er korridorforbindelsen svækket ved sommerhusområdet ved Henne Strand, hvor vegetationen er kulturpræget.

Værdi- og målsætning

På nær to, har alle lokaliteter udenfor sommerhusområder en høj naturværdi. Mange af lokaliteterne har en svag påvirkning fra rekreativ færdsel, men denne vurderes ikke at udgøre nogen trussel for plantesamfundene. Derimod er der pletvis tilgroning med **gråris** og den invasive mos, **stjerne-bredribbe**. Naturkvaliteten vil i nogle tilfælde forbedres, hvis disse ryddes.

Arealerne i sommerhusområderne er af middel værdi grundet kulturpåvirkningen. Arealerne beliggende i sommerhusområde er ikke blevet målsat højere end den aktuelle naturværdi.

Behov for pleje og ekstensivering

- Skrælning af **stjerne-bredribbe** på heden ved Hennegårds Klitter.
- Rydning af **gråris** i klitlavninger.

Behov for overvågning

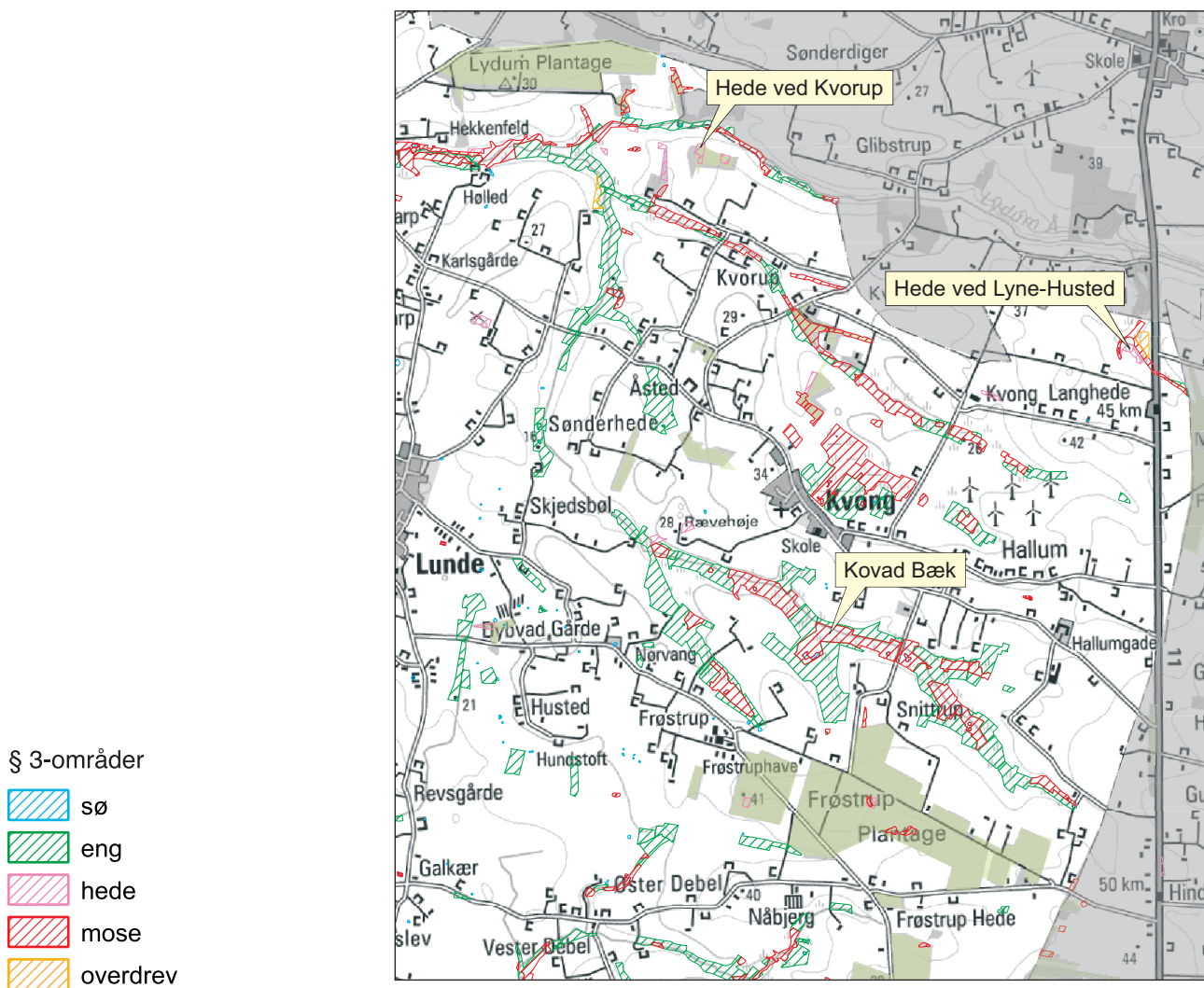
- Bestandene af de sjældne arter i klitlavningerne bør følges for eventuelt at kunne indføre pleje i tide.

4.7 Værdifulde naturområder beliggende udenfor hovedindsatsområderne

De små naturlokaliteter, der er nævnt i dette afsnit, er karakteriseret ved, at de har en høj naturværdi med en artsrig og varieret vegetation. Heden ved Kvorup ligger isoleret fra andre botanisk interessante lokaliteter, mens heden ved Lyne-Husted og mosen ved Kovad Bæk indgår i mindre korridorer.

De tre lokaliteter har den højeste værdi- og målsætning. Heden ved Kvorup ligger isoleret og har ikke kontakt med andre artsrige og værdifulde lokaliteter. Den vil derfor være mere truet end andre tilsvarende lokaliteter med en biologisk central beliggenhed, og den bør derfor følges nærmere.

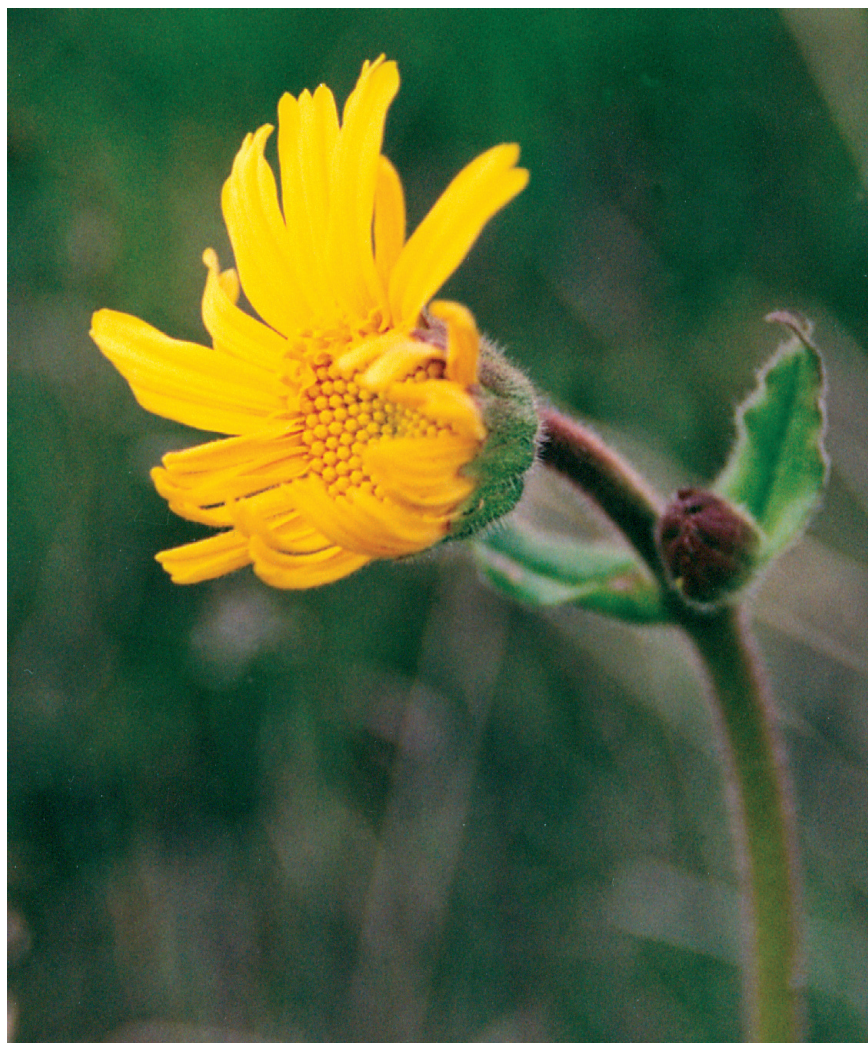
Mosen ved Kovad Bæk og heden ved Lyne-Husted ligger begge i små sidekorridorer til Lydum Å. Lokaliteterne ligger i tilknytning til mere kulturprægede og artsfattige lokaliteter, der dog er B-målsatte. For at fastholde lokaliteternes høje værdi og give mulighed for, at de sjældne og spændende arter kan spredes, er det vigtigt at ekstensivere driften af naboarealerne.

Figur 24. Oversigtskort med de beskrevne værdifulde smålokaliteter.

Hede ved Kvorup

Den lille hede er domineret af **hedelyng** og **revling** iblandet **klokkelyng** og **hirse-star**. I den sydlige del af lokaliteten findes en mindre bestand af den gullistede art, **guldblomme**, sammen med **tyttebær**, **engelsk visse**, **tormentil**, **pille-star**, **fåre-svingel** og **mose-bølle**. Heden er under kraftig tilgroning med **bjerg-fyr**, og disse bør ryddes for at kunne bevare hedens høje naturkvalitet.

Figur 25. Guldblomme, som findes på heden ved Kvorup.

Kovad Bæk

Kovad Bæk er et mindre vandløb, der har tilløb til Lydum Å. En større mose ved Snittrup har i delområder en naturkvalitet, så den i dag opfylder den højeste målsætning. Mosen er generelt meget tilgroet i pilekrat, men i åbne partier kan der stadig findes rester af fine overgangsrigkær med **maj-gøgeurt**, **engkarse** og **eng-nellikerod** samt fattigkær med **smalbladet kæruld**, **bukkeblad**, **kragefod**, **mose-pors**, **eng-viol**, **tormentil**, **angelik**, **trævlekrone**, **dynd-padderok**, **kær-tidsel** og tørvemosser. Der er snarligst brug for en omfattende rydning af pil, hvis ikke hele mosen skal gro til i krat.

Hede ved Lyne-Husted

Heden indgår i den yderste del af en lille sidekorridor til Lydum Å, på grænsen til Ringkøbing Amt. Heden har tidligere været anvendt som grusgrav. **Hedelyng** dominerer sammen med **revling**, **tyttebær** og rensdyrlav. Der findes en fin bestand af **hede-melbærris**, der kun findes dette sted i kommunen. Sammen med forekomst af **håret visse** har det givet lokaliteten den højeste værdisætning. Derudover findes mere almindelige arter som **klokkelyng**, **tormentil**, **mose-bølle** og **pille-star**. Heden er under tilgroning med diverse træarter, herunder **bævre-asp**, **stilk-eg**, **skov-fyr**, **hvid-gran** og **almindelig røn**. En del af disse bør ryddes for at heden kan bevare den høje værdi.

5.0 Ordliste

<i>Atlas Flora Danica:</i>	Dansk Botanisk Forening er med støtte fra Aage V. Jensens Fonde i gang med et 15-årigt atlasprojekt med det formål at belyse de vilde planters aktuelle udbredelse og hyppighed i Danmark.
<i>EF-fuglebeskyttelsesområde:</i>	Naturområde af international betydning for trækkende og ynglende fugle, der er omfattet af EF-direktivet om beskyttelse af vilde fugle.
<i>EF-habitatdirektivet:</i>	Internationalt direktiv der skal sikre den biologiske mangfoldighed ved at opbygge og beskytte truede naturtyper samt bestande af truede arter.
<i>Eng:</i>	Lysåbent plantesamfund på lavtliggende og relativt fugtige arealer, ofte langs vandløb eller i tilknytning til moser. Påvirket af driftsformen, som kan være græsning, høslæt eller udnyttet. I sidste tilfælde kan engen udvikle sig til mose.
<i>Eutrofiering:</i>	En næringspåvirkning som ligger over det pågældende naturområdes næringsbehov. Udover eutrofieringen fra tilstødende/nærtliggende marker og fra byernes spildevand, påvirkes de danske naturområder i dag ligeledes af forhøjede kvælstofmængder fra atmosfæren.
<i>Hede:</i>	Kulturskabt lysåben naturtype på mager jord. Oftest domineret af dværgbuske, som f.eks. hedelyng og revling.
<i>Hektar:</i>	1 ha. = 10.000 m ² , 100 ha. = 1 km ² .
<i>Hængesæk:</i>	Flydende „tæppe“ af tørvemosser og sumplanter i visse næringsfattige moser og søer.
<i>Invasiv art:</i>	Invasive arter er typisk ikke naturligt forekommende i den danske flora. De har en meget god konkurrenceevne og kan derfor danne store, homogene bestande, som fortrænger den oprindelige flora.
<i>Kultureng:</i>	Eng der bærer præg af at være gødsket, drænet og/eller omlagt, og derfor er ensartet i topografi og plantesammensætning.
<i>Kær:</i>	Findes i områder med højtstående grundvand. Er i daglig tale synonym med moser. Typisk inddeler man kærene i fire typer alt efter jordens næringsstofindhold: Ekstremfattigkær – overgangsfattigkær – overgangsrigkær – ekstremrigkær. Fattigkærene findes hovedsagelig i Jylland vest for israndslinien, mens rigkærene hovedsagelig findes på mere nærings- og kalkrige moræneaflejringer nord og øst for israndslinien.
<i>Lokalitet:</i>	Det enkelte afgrænsede § 3 areal (jf. denne).
<i>Mosaik:</i>	Varieret naturområde, der består af en blanding af forskellige plantesamfund eller naturtyper.
<i>Mose:</i>	Fugtigt område med en naturlig vegetation, der er knyttet til høj vandstand. Kan evt. være ekstensivt udnyttet i form af græsning. Se også kær.

<i>Natura 2000-nettet:</i>	Et samlet netværk af Ramsar-, EF-fuglebeskyttelses-, EF-habitat- samt øvrige naturområder, der skal sikre det vilde dyre- og planteliv i Europa.
<i>Naturgenopretning:</i>	Anlægsarbejde hvorved man genskaber tidligere tiders natur og landskaber.
<i>Naturpleje:</i>	Planlagt påvirkning af naturen, med det formål at bevare eller fremelske en bestemt naturtype. Eks. trærydning, afgræsning, afbrænding af heder, oprensning af vandhuller mm.
<i>Naturtype:</i>	I denne rapport henviser begrebet naturtype til de seks § 3 naturtyper: hede, mose, eng, overdrev, strandeng og sø.
<i>Overdrev:</i>	Tørt lysåbent areal der har været græsset i en lang årrække. Historisk set har det ofte været landsbyfællesskabets græsningsarealer. Er som regel højtliggende, kuperet eller stejlt skrånende, og omlægges eller gødskes derfor ikke.
<i>Padder:</i>	Frøer, tudser og salamandre. De er alle hårdt trængte i kulturlandskabet. Blandt andet løgfrøen, stor vandsalamander og den spidssnude frø er omfattet af EF-habitatdirektivet.
<i>Ramsarområde:</i>	Beskyttede vådområder med stor betydning for verdens bestande af vandfugle. Danmark tiltrådte Ramsar-konventionen i 1977 og har udpeget 27 ramsarområder.
<i>Regional ansvarsart:</i>	Ribe Amt betegner en art som regional ansvarsart, hvis arten opfylder ét af følgende kriterier: 1) arten er på landsplan halvsjælden (dvs. den er ikke sjælden eller opført på den nationale rødliste) – og der findes en væsentlig andel af landets bestand i Ribe Amt eller 2) arten er på landsplan sjælden og er regionalt ikke almindelig, men dog med pæne forekomster og dermed findes en væsentlig andel af landets samlede bestand i Ribe Amt.
<i>Rød- og gulliste:</i>	Liste over truede, sjældne, ansvars- og beskyttelseskrævende plante- og dyrearter. Rødlistebegrebet er nærmere beskrevet på DMU's hjemmeside (www.dmu.dk).
<i>Småbiotop:</i>	Lille biotop (f.eks. sø, hegn eller grøft), der kan fungere som trædesten i landskabet for dyr og planter.
<i>Spejlstereoskop:</i>	Optisk apparat der gør det muligt at forstørre og studere to luftfotos samtidig og derved se motiverne i tre dimensioner.
<i>Spredningskorridorer:</i>	Se „Økologiske forbindelseslinier“.
<i>Strandeng:</i>	Eng der jævnlig overskylles af saltvand.
<i>Saale-istiden:</i>	Næstsidste istid, der varede fra 200.000 til 120.000 år før Kristus.

<i>Taxonliste:</i>	Liste over plantearter udarbejdet af Dansk Botanisk Forening og Københavns Universitet til brug for det store botaniske kortlægningsprojekt „Atlas Flora Danica“. Plantelisten indeholder flere kategorier, hvor A-listen indeholder rødlistede, fredede og sjældne arter. Kategori B indeholder arter, der er sjældne i hovedparten af landet, men som lokalt er almindelige.
<i>Trædesten:</i>	Småbiotoper i agerlandet, der kan sikre spredningen for dyr og planter imellem større naturområder.
<i>Vegetationstype:</i>	Type af plantesamfund, der f.eks. kan benævnes overgangsfattigkær, revlinghede, hedemose, klokkelynghede, ekstremfattigkær mm.
<i>Weichsel-istiden:</i>	Sidste istid, der varede fra 67.000 til 13.000 år før Kristus.
<i>Økologiske forbindelseslinier:</i>	System af sammenhængende naturområder der gør det muligt for dyr og planter at sprede sig fra et område til et andet. F.eks. kan et net af grøfter og vandløb, levende hegn og småskove skabe forbindelse mellem to ellers adskilte naturområder.
<i>§ 3-arealer:</i>	Arealer der er omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3: heder, moser, strandenge, enge og overdrev der enkelvis eller tilsammen er større end 2500 m ² samt søer over 100 m ² . Tilstanden af de beskyttede naturområder må ikke ændres uden amtets dispensation.

6.0 Anvendt litteratur og henvisning til nyttige hjemmesider

6.1 Litteratur

- „De geologiske og biologiske fredningsinteresser – Kortlægning og beskrivelse samt oversigtlig vurdering“ – Ribe Amt 1985.
- „En rig natur i et rigt samfund“ – Wilhjelmudvalget 2001.
- „Filsø“ – Miljøtilstand. Ribe Amt 1998.
- „Fredede områder i Danmark“ – Danmarks Naturfredningsforening 1994.
- „Fredningsplanlægning – Heder i Ribe Amt“ – Ribe Amt 1986.
- „Fuglelokaliteter i Ribe Amt“ – Ribe Amt og Dansk Ornitologisk Forening 1987.
- „Fuglelokaliteterne i Ribe Amt“ – Dansk ornitologisk Forening 1999.
- „Fuglenes Danmark“ – Gads Forlag i samarbejde med Dansk Ornitologisk Forening 1999.
- „Generel Landskabsplan for Ribe Amt“ – Ribe Amt 1970.
- „Gulliste 1997 over planter og dyr i Danmark“ – Miljø- og Energiministeriet 1998.
- „Habitatområder i Ribe Amt – standardindberetningsskemaer og områdekort“ – Skov- og Naturstyrelsen 1999.
- „Landskaberne – Kortlægning og beskrivelse samt oversigtlig vurdering“ – Ribe Amt 1985.
- „Lydum Mølle – et vestjysk elværk“ – Kulturmiljørådet i Ribe Amt, 2004.
- „Naturovervågning i Ribe Amt. Undersøgelse af odderens forekomst i Ribe Amt 1998-2000“ – Ribe Amt 2000.
- „Naturtyper og arter – Status 2004“ – NOVANA. Ribe Amt, 2005.
- „Naturtyper i Ribe Amt“ – Ribe Amt, 2006.
- „Oversigt over botaniske lokaliteter nr.10“ – Ribe Amt, Peter Wind, Miljø- og Energiministeriet & Skov- og Naturstyrelsen 1994.
- „Regionplan 2012“ – Ribe Amt 2003.
- „Registrering af søer i Ribe Amt – Søer i Blåbjerg, Blåvandshuk, Fanø, Varde og Ølgod kommuner“ – Ribe Amt 1999.
- „Regulativ for Gødel Kanal“ – Ribe Amt 2002.
- „Rødliste 1997 over planter og dyr i Danmark“ – Miljø- og Energiministeriet 1998.
- „Søerne i Ribe Amt 1978-2000 – overvågning, tilstand og udvikling“ – Ribe Amt 2002.
- „Søer og Moser i Ribe Amt – En vegetationsregistrering“ – Ribe Amt 1982.
- „Vandreture i statsskovene: Blåbjerg-Nyminde Klitplantage“ – Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen 1994.

6.2 Nyttige hjemmesider

- www.blaabjerg.dk – Blåbjerg Kommune
- www.ribeamt.dk – Ribe Amt
- www.gis.ribeamt.dk – Ribe Amt (Kort og luftfotos)
- www.dmu.dk – Danmarks Miljøundersøgelser
- www.sns.dk – Skov- og Naturstyrelsen
- www.dst.dk – Danmarks Statistik